

Poština plačana v gotovini.

ŽIVLJENJE IN SVET



E. Justin: Jack London, lesorec

Tedenska revija

Štev. 13. Ljubljana, dne 28. septembra 1928

Leto II.
Knjiga 4

G. Mačet*

Zakleti kozak

Ukrajinska duma

Joj, kak pravljčar je bil rajnki did, naj mu sveti nebeška luč! Koliko dobrih ljudi se je ustavljalo pri nas zaradi teh pravljic, naj so bili potovali mimo na volitve in godovanja, ali pa so bili namenjeni samo k nam, da poslušajo o čudni starini. Še v Poltavi so poznali dida, čeprav je teden poti od naše pristave, aji še dalje, če so po dežju slabe ceste. Dober glas seže v deveto vas, — tako je na svetu! Največ gostov smo imeli vedno pred prazniki. Takrat jim je nastavila rajna babica polno mizo peciva s kašo, zeljem, slivami, tolčenim makom in vsakojakim drugim nadevom. Did pa je stopil v klet po znamenito »poplavko«, dišeče sladko žganje: še njegov rajnki oče je plačal za to skrivnost popovi ženi v Hadjaču dve svinji z mladiči. Tako so si gostje najprej privezali dušo in pohvalili domačo kuhinjo, nato šele je razpredal did svoje starodavne zgodbe. Grozne reči je pravil. Najbolj pogumnim se je ustavljalo srce in jezili lasje. Vendar je vsak rad poslušal, ker je bil pokojnik pravi mojster. Ženske so se, kaj pa, največ bale; od kraja so si vedno tiščale ušesa, potem pa so se razvnele in pozabile na strah. Prosile so samo, naj did ne omenja vraga s pravim imenom. »Recite mu, kar hočete,« so ga prosile, »samo naj ne čuje lastnega priimka«. Did je vedno prisegal, da pripoveduje golo, čisto resnico. »Naj se mi roka posuši!« je govoril po navadi. »naj nobenkrat več ne pijem gorilke, če se lažem!« Veste, da človek ne bi govoril takih besed na veter! Sicer je današnji svet nejeve-

ren... A kaj za to. Poslušajte rajše, kar je pripovedoval did na sveti večer. Nabasal je svojo staro čedro, jo prižgal, močno potegnil in pričel takole:

I.

Bilo je še za hetmana Dorošenka,² — naj sanja v nebeškem kraljestvu o samih haluškah,³ kajti bil je slaven kozak! Spoprijeli smo se takrat z Moskvom in šel je glas, da bo hetman — naj mu sije nebeška luč — kmalu sklical vojsko. Starešine so si že pričeli vihati brke. V vsakem polku so podkavali konje in brusili sablje. Dekleta so si utirala z vezennimi rokavi solze; vedno bolj pogosto se jim je mudilo na vrt, da se poslovijo pod črešnjo od kozakov. Ponekod so se tudi pričeli pretepi s strelci.⁴ Sli so dirjali sem in tja. Ljudje so vreli kakor čebele na trg. Vsa je slutil vročo svinčeno kašo in rdeče pivo. Moj praded, — Bog mu daj svetli raj! — si tudi ni želel nič drugega. Bil je takrat tovariš v vojski⁵ in je slavo ljubil še bolj kakor ženske, čeprav je kozarček ali lepo dekle zavohaj že zdaleč kakor maček slanino. Naj mi pokojnik ne zameri! Saj ni pravi kozak, ki pusti, da mu grlo usahne. Ženske so norele za njim kakor muhe na med, zakaj bil je čeden licar: visok, črnkast, slok. Dolge brke si je lahko vtaknil kar za ušesa. Tudi sabljati je umel in bi poklical na mejdan še samega vraga. Radi ljubimkanja in zato, ker je rad pogledal v kozarček, so mu naredi v Siči priimek »lizun«. Večkrat so ga svarili tovariši: »Pazi, Petro, nikar tako ne letaj za ženskami!

* Kakor so zabeležili ruski listi, je nedavno umrl v visoki starosti 76 let ukrajinski pisatelj Grigorij Mačet. Zadnja leta je preživel v nepopisni revščini. Njegovi vaški romani so pozabljeni, ker so preveč dvigali muhika v nebesa. Več so vredne preproste sibirske črtice, ki jih je spisal v teku 8-letnega pregnanstva. Posebno ljubke pa so ukrajinske, s skrivnostnimi čari široke stepe pr ote povesti. »Zakleti kozak«, zadnja izmed njih (1892), kaže sicer vpliv velikega Gogolja (»Strašna osveta«), vendar pa je vsebinsko samostojna. Neizprosen boj med ljubazno in smrtjo je sploh eden izmed temeljnih motivov krasnih ukrajinskih dum. — Prevajalec.

¹ Žganje.

² Leta 1667. je moral odstopiti Poljska Rusiji vzhodno Ukrajino s Kijevom (levi breg Dnjepra). Dorošenko, junak narodnih pesmi, pa je bil hetman v Vzhodni Ukrajini (desni breg Dnjepra) ter se je dolgo vojskoval z Moskvom, ker je hotel zediniti razpolovičeno domovino. Naslanjal se je na Poljsko in potem na Turčijo.

³ Haluške — ukrajinska prižubljena jed — so drobni, v slanem kropu kuhani, z ocvirkli in ovčjim sirom potrošeni cmoki. Pri mizi jih nabadajo na dolgo leseno iglo.

⁴ Moskovska, s puškami oborožena redna vojska, katere oddelki so stali na Ukrajini.

⁵ Podčastnik v redni kozaki vojski.

⁶ Vitez.

Ne boš dobro končal! Kdor ne posluša, ta poizkuša.«

A pokojnik se ni zmenil za pretnje, dokler ni zabredel naposled v nesrečo . . . Potem je postal seveda modrejši in je še sam svaril mlajše . . .

Praded je bil tedaj prav vesel, da je prišlo do vojne. Molil je samo Boga, da bi bil deležen najbolj vroče bitke in da bi izvedel o njem sam hetman. Pobahal se je celo nekoč v krčmi, da bi bil sklenil za to ceno pogodbo s samim vragom. Rekel je kar naravnost: »Če bi mi bij hudobec pomagal, bi mu bil dal, kar hoče. Ne mislim pa seveda svoje duše,« je pristavil: »saj se vrug ne bi upal lotiti kozaške duše. Sicer pa bi mu storil katero kolj uslugo!« Pobahal se je kar tja ven dan, ker je postal pri čaši prevzetan. Nu, kaj si je nakopal . . . Le zapomnite si, dobri ljudje: beseda besede želi in lastna hvala se vedno pod mizo valja . . .

V isti krčmi je sedel drug kozak, tudi mlad, v bogatem županu.⁷ Bil je dokaj sličen pradedu. Bil je enako visok in širokopleč; celo v obraz mu je bil podoben, samo da je bil bled kakor smrt. Še usta so mu posinela. Sam Bog vedi, ali je moral umreti, ali pa je pravkar okreval po težki bolezni. Tih kakor grob je bil ta kozak; buljil je pred se in molče pil gorilko. Šele takrat, ko je pradedu ušla neumna beseda, se je dvignil, ga pogledal in si zavihal brke:

»Prav,« je dejal: »to je beseda za kozaka! . . . Všeč si mi! Trčiva!«

Trčila sta in jela piti. Dolgo sta sedela; še krčmar Sruļ ne bi utegnil povedati, koliko sta popila: zmanjkalo mu je prostora za zarezne na židovskem rovašu. Praded je naposled stopil iz krčme in je videl, da zunaj razsaja vihar. Dvigal je prah do samega neba, pripogibal vrbe do tal in ni dal stopiti korak naprej. Če je hotel praded na levo, ga je vrgla burja na desno; majala ga je kakor zvon v zvoniku . . . »Strela božja naj ga . . .« je pomislil praded, »glej, kako razsaja ta vražja zalega! Prav za prav bi lahko šel pogledat svoje dekle, to bi še bilo najboljšo, a kako priti tja? Sam vrug ne bi bil kos temu neurju! Glej, kako me ziblje sem in tja! Če bom zdaj koga srečal, bo mislil nemara, da sem pijan!« Praded se je sirumno razkoračil, a vihar je zatulil in ga dvignil v zrak. »E-ha,

e-ha, da bi te vrug!« je zaklical, a veter ga je nesel naprej, naj se je še tako upiral, dokler ga ni treščil v kopo sena.

— Nu, hvala Bogu, da me ni vrglo drugam! — je rekel praded in se zaril v krmo. — Danes se bržčas vrugi ženi-jo, kaj naj bi sicer pomenil ta vihar!« Stegnil se je na senu in že zaprl oči, tedajci pa mu pade senca na obraz. Bog ve, kako ga je našel njegov novi prijatelj: stal je nad njim in ga nepremično gledal.

— Iskal sem te, Petro, — je rekel.

— Nu, pa se zdaj vlez, če si me že našel, — je odvrnil praded. — Saj je tu dosti prostora. V nobenem župnišču ne najdeš toli široke postelje . . .

— Nisem prišel spat, — je odvrnil kozak. — rad bi te prosil usluge. Trda mi prede, Petro, in če me rešiš, te bogato poplačam . . .

Kozak je tako žalostno vzdihnil, da se je kar zasmilil pradedu. »He, — je pomislil. — zakaj ne bi pomagal prijatelju, če je res zašel v stiske?«

— Kaj bi torej rad? — je vprašal.

— Loči me od moje žene. To je edina prošnja.

Praded je odprl oči na široko; še lastnim ušesom ni verjel.

— Ehe-he, kozače! — je pričel. — Ta Sruļ nama je točil od sile močno gorilko, da se ti zdaj blede . . . Ali se ti je zmešala pamet, ka-li? Saj vendar nisem pop, da bi ločil moža od žene! — Nisi pop, res da ne, vzlic temu pa je to v tvoji moči! — je odgovoril kozak. — Saj si se bahal, da si na vse pripravljen, če le dobiš slavo na vojni in prideš do hetmana. Čuj tedaj: vse ti storim, kakor želiš, če mi le pomoreš. Prišežem ti, da se bo izpolnilo vse, kar hočeš.

Praded se je zasmel: — Vlez, se, kozak, — je rekel, — da se prespiš in da boš zopet trezen . . . Le pomisli, motovilo pijano, kaj naj počnem, da bi te ločil od žene?

— Izneverj mi jo, pa je stvar končana.

Praded je kar počenil in se popraskal po tilniku. — Glej ga vrabca, — je rekel: — dosti let že hodim po svetu, marsikaj sem bil poizkusil, a nikoli nisem slišal, da bi mož koga prosil, naj mu pripravi roge . . . Pri moji veri, svoj živ dan nisem slišal . . . Kar čudno se mi vidi!

— Saj te nisem prosil za roge, človek božji, — je žalostno odvrnil kozak.

⁷ Dočkolska, v pasu vrezana obleka z odprtim vratom.

— Prosim te le, da rešiš mojo prodano dušo. Domenila sva se z ženo, da ostane njen suženj s telesom in dušo, dokler ne bo vzljubila ali se vsaj zagledala v drugega . . . Ničesar ne smem imeti razen nje: ne tovarišev, ne domovine, prav kot bi bil izdajalec . . . Še po smrti mi ne bo imela duša miru, ker me lahko tudi žena pokliče iz mrzlega groba . . . Ali zdaj razumeš mojo muko, Petro?

— Ubogi kozak je vil roke in se je tako milo razjokal, da je postalo pradedu hudo pri srcu. Popraskal se je po glavi, a še vedno ni nič razumel. »Kako pa je to mogoče?« je mislil, »nikdar še nisem čul, da bi se godili taki čudeži na svetu. Pri moji veri, še modri Salomon ne bi vedel, kaj naj poreče temu.

— Zakaj pa si se usužnjil tej babnici, da bi jo strela! Čemu si sklenil tako pogodbo, kozače? — ga je slednjič vprašal.

Kozak je težko vzdihnil in dejal: »Saj sem sam kriv . . . Hudo sem se bil zaljubil in postal ves neumen . . . Morebiti pa me je kaznoval sam Bog? Po pravici ti povem, da sem bil velik ženskar in sem le prerad ljubimkal . . .

— Te-te-te . . . — je zašepetal praded in se hudo popraskal za ušesom. — Saj res pravijo ljudje, da ni dobro noretj za ženskami . . .

— Vem. — je žalostno odvrnil kozak, — vem, ker sem to na lastni koži poizkusil . . . No, Petro, ali si mož-beseda ali pa si samo vinski bahavs? Storim ti vse, kar hočeš. Vem, da mi boš lahko pomagal. Nu, kaj je tebi taka-le ženska?! Saj ga ni boljšega mojstra od tebe . . .

— Mojster?! Pojdi se solit s svojim mojstrom! — je pomislil praded. — Ti si jo res že skupil; to imaš od svoje umetnosti, gobezdalo zanikrno. Ne daj Bog, da bi tudi jaz tako drago plačal . . . Nu, tako pa že nisem neumen, da bi bil babnici nasedel! Če na sem že dal besedo, jo moram tudi držati . . . Je-li hudo srborita, ta tvoja žena? — je vprašal.

— Z menoj ni huda, samo ljubi preveč . . . Kakor pijavka se je vsesala vame . . .

— Ali je sploh mogoče, da ni nikdar nikogar pogledala?

— Res je, za nikogar se ne zmeni . . . — je zastokal blede kozak.

— Čudno! — je momljal praded, — ne bi bil mislil, da so tudi take ženske

na svetu . . . Nu, ali je hudo grda ta tvoja žena?

— Prav nič. Lepa je in zastavna. Malo katera ženska bi se lahko z njo merila . . .

— Potem pa te ne razumem! — je pomislil praded. — Nu, velja, — je dejal, — objube ne bom požrl. Pokaj ne bi pomagal tovarišu v nevolji . . . A ne pozabi, kar si ti obljubil!

— Nič se ne boji! — mu je segel kozak v besedo in oči so mu čudno vzplamtele. — Vse bo, kakor ti je po godu. — Le meni priseži!

— Zastavim ti kozaško besedo, — je odgovoril praded. — A kje dobdem to tvojo baburo, da bi jo zloidi in kdaj naj . . . — Umožnil je, ne da bi končal, tako mu je bilo nerodno.

— Nič si ne beli glave. Sestaneš se z njo ob določeni uri . . . Nu, zdaj pa z bogom, na dobro spavaj!

Ko je blede kozak izgovoril te besede, je izginil, kakor bi ga zemlja požrla. Praded pa je zlezal v seno in takoj zaspal. Ne vem, koliko časa je spal. Zbudil se je zato, ker ga je nekdo tresel kakor hruško.

— Vstanj no, pijanec! — mu je rjovel v uho jezni glas. — vzdrami se! Glej, kako se ga je nakresal, hudič! Na noge, če ti velim, ničemnik!

— Kaj pa se huduje to človeče? — je pomislil praded, ne da bi bil odprl zaspane oči. — Pa še prav osoren je, bes ga dregni!

— Nu, ali bo kaj ali ne, — so ga tresli naprej, — kakor klada spi! Ali se boš še dolgo valjal kakor breznozna kobila, da bi te zlodil! Tri vedra vode sem ti že zlil na glavo, pa bom še četrto, če imaš toli trdo bučo!

— Ta človek bi bržčas rad izkusil, kako težko pest imam, — je pomislil praded, — pri moji veri, da mu prisolim eno, če hoče! Odprl je oči, a jih takoj zopet zaprl, tako hudo ga je ščemelo visoko sonce. — Glej ga no, — je pomislil, — saj je bilo zvečer, zdajle pa imamo — meni nič, tebi nič popoldne . . . Nemara se je sonce zmotilo?

— Nu, saj je že pri sebi! — je začul preišnjši glas. Videl sem ga, da je odprl oči! Nikar jih ne zapiraj znova, goba pijana, sicer te . . .

Zdaj so reveža tako sunili v rebra, da je moral odpreti oči. Pogledal je in obstrmel. Bil je res beli dan, a suvala sta ga dva hetmanova stražarja.

— Hajdi! — mu je rekel eden, ki je bil bolj mršav in nestrpen, — vstani no, če ti velim!

— Čemu naj bi vstal? — je vprašal praded mirno.

— Ali si čul, Mikita? — je zaklical srboriti stražar drugemu, ki je bil mirnejši, zato pa debelejši: — ta pokora še vpraša, čemu naj vstane! . . . Hetman te kliče!

— Hetmar? — se je začudil praded, — čemu bi me klical?

— Ali ga čuješ, Mikita? Na prvi vrbi te bodo obesili, pasja dlaka! Zato te kliče pan'hetman!

— Zakaj pa bi me obesili, človek božji? — je vprašal praded mirno, ker je bil še vedno napoj v spanju.

— Zato, da ne bi pil horilke, nihčè zanikrno!

— Zakaj pa ne bi pil horilke? Saj vendar nisem na straži!

— Pusti no, Ostap, — se je zdaj oglašil mirnejši Mikita, — Saj res, zakaj ne bi pil, če ni na straži . . . Horilka je vendar zato na svetu, da bi jo pili . . .

— Nu, zdaj sem vsaj srečal pametnega človeka, — je vzdihnil praded, —

bogme, da so to razumne besede. Kaj bi se pričekali kakor moskali ali branjevke na trgu . . . Čemu bi kuhali žganje, če ga ne bi smeli piti?

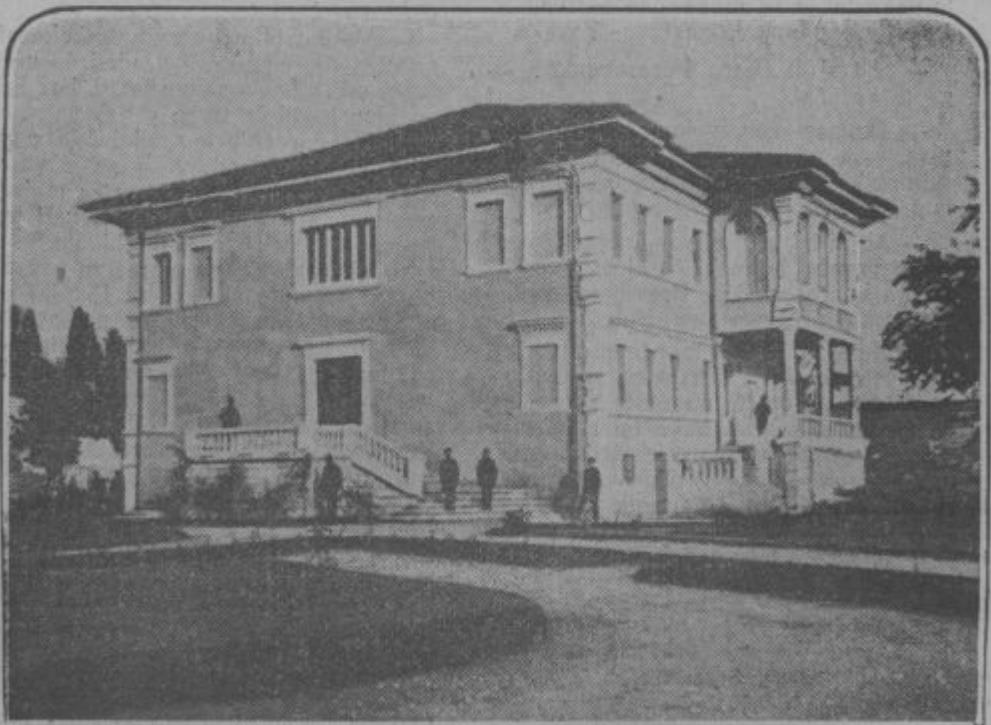
— Nehaj no, — ga je prekinil nestrpni Ostap, — saj ti pravim, da te kliče velemožni pan hetman . . . Hajdi no, če si se že predramil!

— Nu, pa pojdem, je rekel praded, — zakaj ne bi bil šel . . . A tudi hetmanu bom povedal v obraz . . . Bogme, da rad pijem, a kdo ne pije horilke, človek božji?!

— Tisto pa, tisto, — je vzdihnil Mikita, — vsi radi pijemo . . . A vendar moraš z nama, kozače . . . Moraš!

II.

Praded je že vse pozabil. Nič se ni več spominjal bledega kozaka, čudne pogodbe in dane besede. Najbrž mu je bil sam hudobec zmešal spomin. Ko je razumel, da mora zares pred hetmanove jasne oči, mu je postalo hudo pri srcu. Kaj neki hoče velemožni od njega? — Je pomislil — in kako je sploh izvedel zame? Mar ima tako malo kozakov



ALBANIJA: SEDANJA KRALJEVA PALAČA V TIRANI

pod seboj, da me pozna po imenu! — Pradedja je pričela peči vest: vedel je, da ima marsikaj na vesti. — He-he, — je ugibal, — najbrž bo to Solohino maslo. Saj je večča prisegala, da me bo zatožila pri samem hetmanu, ko me je zasačila s svojo prijateljico . . . Hm, slabo je. Sicer pa me je Soloha ljubila . . . Morebiti pa je Hivrija kriva, da bi jo vrag . . . Le-ta je res hudobna babnica . . . A da bi se bila drznila kar pred pana hetmana? He, nemara me je djak* obdolžil, da bi se zadavil tepec! Seveda bo to djak, ker se spozna kot duhoven v take reči. Mož mi je preteto nadeval po grbi, ko me je zalotil v ženinini kamrici. Mogoče pa tudi djak ni nič kriv . . . — Praded je jezno pljunil, naravnal svoj župan, zapel pas in uravnal sabljo. — Dosti jih je, ki me imajo na piki, — je pomislil, — kako naj izvem, kdo me je zdaj spravil v zadrego. Oh, da bi vsi vrelj na onem svetu v smoli in hudiča poljubljali! Eh, prav imajo ljudje, ko pravijo, da ni dobro, če se preveč sučeš okoli žensk! Globoko je vzdihnil siromak in je stopil ne živ ne mrtev pred hetmana. Velemožni ga je pogledal in se zadovoljno nasmehnil: čislal je pogumne in zastavne kozake.

— Ali si ti Petro Pererubenko? — ga je vprašal.

— Da, jaz sem, velemožni pan hetman, — je odgovoril praded in se nizko priklonil, — tudi moj rajni oče je imel isto ime . . .

— Ali ni bil tvoj oče tisti žganjepivec — je vprašal hetman, — ki je tako žalostno končal v Siči? Pravili so, da mu je horilka prežgala ves drob.

— Nemara bo res tako, naj mu svetí nebeška luč, — je odgovoril praded, — tudi jaz sem čul te govorce . . . Sicer je vsakemu sojeno, kako bo umrl in v svetem pismu stoji, da je slednja smrt v božji roki. Tako je odgovoril praded in je sam obstrmel, da ima toliko poguma.

— Res, tako stoji v svetem pismu, — je rekel hetman. — Bog te živi, Petro, ker tako čisláš očetov spomin! Tvoj oče je bil junaški kozak, pravi licar. Dobro se ga spominjam, ker sva bila nekoč pri istem ognjišču na Nizu.⁹ Tudi sovraž-

niki se ga dobro spominjajo, ker je stal vedno v sprednji vrsti. Daj Bog, da bi bil tudi ti tak junak!

Po teh besedah je pradedu poskočilo srce, kakor da bi bil spil štefan horilke. Nizko se je priklonil, zagrabil ročaj svoje sablje in dejal:

— Samo veli, jasni hetman, kozaški batjko, reci samo besedo, pa boš videl, da ne bom onečastil očetovega slavnega spomina. Do zadnje kaplje krvi bom vztrajal in umrl ondi, kjer mi ti zapoveš.

Hetman se je nasmehnil: — Dobro si povedal, Petro; vidim, da še imam junake na Ukrajini . . . A povej mi, Petro, zakaj te imenujejo »lizun«?

Pradedu je postalo vroče in se je moral odkrhniti; za hip se mu je bila ustavila sapa. A bodri kozak se je brž premagal in se odrezal:

— Nisem sám izmislil tega imena; ljudje so mi ga nadeji, pa jih le vprašaj, zakaj!

Hetman se je nasmehnil: Pa bodi po tvojem, Petro! Vidim, da si spreten fant. Niso mi te zaman tako hvalili . . . A menda si se že dostj nalizal. Imam drug posel za te.

— Vestno bom opravil vsak kozaški posel, — je odgovoril praded, ki mu je takoj odleglo: — samo povej, kar želiš, pa bom jezdl čé treba v pekel . . .

— Nu, do pekla je predaleč in z njim zdaj nimam opravkov, — se je vnovič nasmehnil hetman. — Imam za te drugo pot. Dobro poslušaj, Petro in drži jezik za zobmi! Poslal te bom h khanu Selim-Gireju,¹⁰ pridobiti ga moraš za nas. Ponešeš mu moje pismo . . . Dozdaj smo bili prijatelji, naj nam zdaj pomaga. Če ne bi utegnil sam odriniti na vojno, naj pošlje vsaj svojega sina Azamata. Povej mu tudi, da se nam pridruži Sirko z zaporožci. Khanski tabor¹¹ je zdaj blizu Perekopa. Ali boš prišel skozi Veliko Loko?¹²

dreves, je služila kot utrdba) ali pa Zaporožje po svoji legi onkraj Dnjeverskih strmin (pragov). Delila se je v kurenje, t. j. polke. (Vsak je imel svoje ognjišče: Krov in kuhinjo).

¹⁰ Selim-Girej, krimski khan in sultanov vazal (1671) je bil zaveznik Dorošenkov v vojni proti Moskvi.

¹¹ Vojska in spremstvo.

¹² Tako so se imenovala velika močvirja ob spodnjem Dnjepru. Poraščena so bila s trstjem, vrbo, ponekod hrastom. Takrat so bila seveda skoro neobljudena. Perekop se imenuje zdaj ozko medmorje, ki veže polotok Krim s kopnem. Tam so imeli Tataři svoje utrdbe.

* Djakon je pomožni duhovnik, ki lahko položi pozneje izpit za mašnika.

⁹ Kozarško bratstvo ob nižjem Dnjepru se je zvalo Sič (zaseka, vrsta sredi četna nasekanih

Hetman ga je pazno pogledal.

— Bom, ako Bog dá, — je odgovoril praded, — če ne bi prišel nazaj, naročite zadušnico zame.

— Velja, — je rekel hetman, ali vedi, da ne smeš dati iz rok mojega pisma.

— Samo če bom mrtev, ga dobi kdo tuji v roke.

— Ne tako, kozak. Ne smejo ti ga vzeti ne živemu ne mrtvemu! Če bi bil zašel — Bog te obvaruj — v zasedo, moraš uničiti pismo, preden umreš! Vzemi za to s seboj tovariša. Dva lažje opravita. Tu imaš pismo, pa pojdi srečno na pot! Naj te vodi Prečista Matil!

Praded je odšel ves srečen; katerega kozaka pač ne bi veselilo tako zaupanje? Hitro se je bil spravil na pot in je zajahal svojega vranca: imel je krasnega konja, ki ga je vzel v boju tatarskega murzi.¹⁸ Marsikatera mlada ženska mu je stekla naproti in ga nemirno vprašala: »Kam, Petro?« A praded je bil prevesten kozak, da bi bil razjahal zaradi ženske. Vzel je na pot dobrega tovariša, Tarasa Kvača, svojega pobratima, in mu je rekel takoj, ko sta bila prišla iz mesta: »Čuj, Taras . . . Veliko reč so nama zaupali in je treba, da se zaobljubiva, če nočeva zahtiti v nesrečo.«

— Kaj naj zaobljubiva?

¹⁸ Tatarski knez.

— Zaobljubiti morava prvič to, da ne pogledava ves čas nobene babnice.

— Naj jim rabelj sveti! — je odgovoril enooki Kvač, drugo oko so mu na vojski iztaknili Lehi,¹⁹ — saj veš, Petro, da nisem kdo ve kako vnet za nje; to se pravi, da niso ženske zame vnete.

Povedal je resnico, kajti bil je dober vojak, a nič kaj lep na videz. »Naj se grede solit,« je zarenčal, »kaj pa moram že obljubiti, Petro?«

— Drugič pa, — je odvrnil praded, — ne smeva piti horilke.

Kvač se je popraskal po tilniku: — Še to! — je dejal, — nu, pa bodi še to! Kaj bi mislil na horilko, če je sploh več ne maram. Pri moji veri, ne maram je več!

— Blagor ti, — je odvrnil praded: — Jaz pa še nisem postal tako pameten. Po pravici ti povem, da bi si bil prav rad privoščil kako šilce horilke. Naj gori v peklenskem ognju, kdor je izmislil žganje! Nu, pa ne bom pil več kot en sam kozarček . . . Ta najmanjši, veš, ki drži samo en ženski požirek!

— En kozarček, pa še najmanjši, seveda nič ne dé — je rekel pobratim, — meni pa res ni več do tega . . . Naj se mi razlije zadnje oko, če se lažem . . .

In kozaka sta pognala konja v dir.

¹⁹ Poljaki.

(Dalje prihodnjič)

Rak, zdravniki in lajiki

Znanstvena medicina in rak

V mesecu juliju se je vršilo v Londonu veliko mednarodno zborovanje zdravnikov-specijalistov za boleznj raka. Premotrivali so dosedanje izsledke o postanku raka in vse znane metode zdravljenja. Konferenci je prisostvovalo okrog 120 delegatov iz 22 različnih držav in še 300 zdravnikov iz Velike Britanije. Sklicalo jo je »Britansko državno društvo za pobijanje raka«.

Razpravljali so o nekaterih vprašanjih, ki bi utegnili v bodoče prinesiti marsikaj dobrega. V ospredju razpravljanj je bilo vprašanje, kako nastane rak. Trčilo je dvoje nazorov. Del zdravnikov še vedno misli, da povzroča bolezen raka posebni bacil, o katerem se je trdilo, da so ga svoje dni odkrili. Drugi del, ki sta mu na čelu Američan James B. Murphy in Anglež Archibald

Leitschi, trdi nasprotno. Murphuyu, ki se bavi že 16 let s proučevanjem raka, je uspelo — kakor vse kaže — dokazati s poizkusi, da domnevanega bacila ni in da je treba iskati vzrok raku v nekem fermentu človeškega telesa, v posebni vrsti *srkrecije žlez*. Murphy je namreč ekstrakt, ki ga je dobil iz rakovnega uljesa, precedil skozi bakteriološki filter in ga je toliko časa čistil (purificiral), da je bila izključena prisotnost bacila; vzlic temu je ta ekstrakt, vbrižgan v zdravo žival, povzročil obolenje za rakom.

Murphy in Leitschi sta torej mnenja, da povzročajo rak fermenti ali encymi, ki vzpodbujajo k rasti. Ko telo že doraste, t. j. ko doseže svojo dokončno velikost in razvoj, so v njem še vedno tvarine, ki povzročajo rast. To vidi-

mo n. pr. pri ranah. Stanice rastejo — véasi celo več kot je treba, — dokler se rana ne pokrije in ne zaceli. Takrat rast preneha. Razen teh substanc v telesu, ki vzpodbujajo k rasti, pa morajo biti tudi take, ki rast ustavljajo. Zato se sama po sebi vsiljuje podmena, da pri osebah, ki so zbolele za rakom, nedostaja te druge substance, ali pa je ima telo premalo. Prvi ferment, namreč rastobudni, so po mnenju Murphya in Leitscha že našli. Ta strokovnjaka trdita, da sta iz žlez (spolnih žlez in trebušne slinavke) izločila ferment, ki je z veliko pravilnostjo izzival bujno rast raka in ki ga smatrata za povzročitelja te usodne bolezni. Zdaj gre za to, da se najde še druga substanca, ki rast ustavlja in ki bi se lahko s pridom rabila v boju proti raku. Tako daleč pa raziskovalci še niso.

V londonskem zavodu za raziskavanje raka so delali povodom obiska udeležencev konference zanimive poizkuse cepljenja proti raku po vzoru varstvenega cepljenja proti kozam in drugim boleznim, z antitoksinom iz obolelih teles.

Glede zdravljenja raka se je jemalo v poštév več momentov. Predvsem so strokovnjaki povdarjali, da se občinstvo z ene strani preveč boji te bolezni, z druge strani pa jo zanemarja. Glede prvega momenta je treba omeniti, da je rak vedno in brez izjeme lokalna bolezen, torej omejena na izvesten del telesa. Glede drugega pa se ljudem, ki so stari več kot 40 let, svetuje, da se dajo vsaj dvakrat na leto preiskati po zdravniku glede raka, zlasti če se ne počutijo dobro. Če zdravnik ob pravém

času opazi bolezen, lahko bolnika popolnoma ozdravi. Vsekakor je zelo važno, da se kar najširši sloji seznanijo z bistvom te bolezni, ker se bo tako znatno znižalo danes še visoko število smrtnih slučajev. Na konferenci se je mnogo razpravljalo o zdravljenju raka z radijem.

Profesor Blair Bell z vseučilišča v Liverpoolu je mnogo govoril o svojem načinu zdravljenja s svinčem*). Bell je tako ozdravil okrog 1000 slučajev. Svinec sploh ustavlja rast, potemtakem tudi rast rakovih stanic. Drugi zdravniki pa mislijo, da ima zdravljenje s svinčcem za ves organizem težke in dalekosežne posledice, vrhu tega tudi vedno ne pomaga. Bell je razložil svoje delovanje v Liverpoolu tako prepričevalno, da se prerokuje tej metodi še velika bodočnost.

Prof. A. Pittard iz Zeneve je opozoril, da je v Londonu več bolnikov za rakom nego v Newyorku. To dejstvo si razlaga tako, da živi v Londonu znatno več ljudi nordijskega tipa. Sploh so slučaj raka v severnih deželah mnogo pogostejši nego na jugu. Vzlic močnemu križanju plemen in ras na britanskih otokih so najbolj izloženi raku ljudje visoke rasti in le-ti tudi največ umirajo za to boleznijo.

Stara podmena, da mesojedi posebno pogosto obole za rakom, se ni potrdila; nobena statistika ne more dati prepričevalnih podatkov za to mnenje.

*) Tu opozarjamo, da so zdravniki dognali, da vsebuje mazilo, s katerim zdravi raka in kožne bolezni lajik g. Polišak v Mariboru, visok odstotek svinca.

Ali je zdravnik vseveden

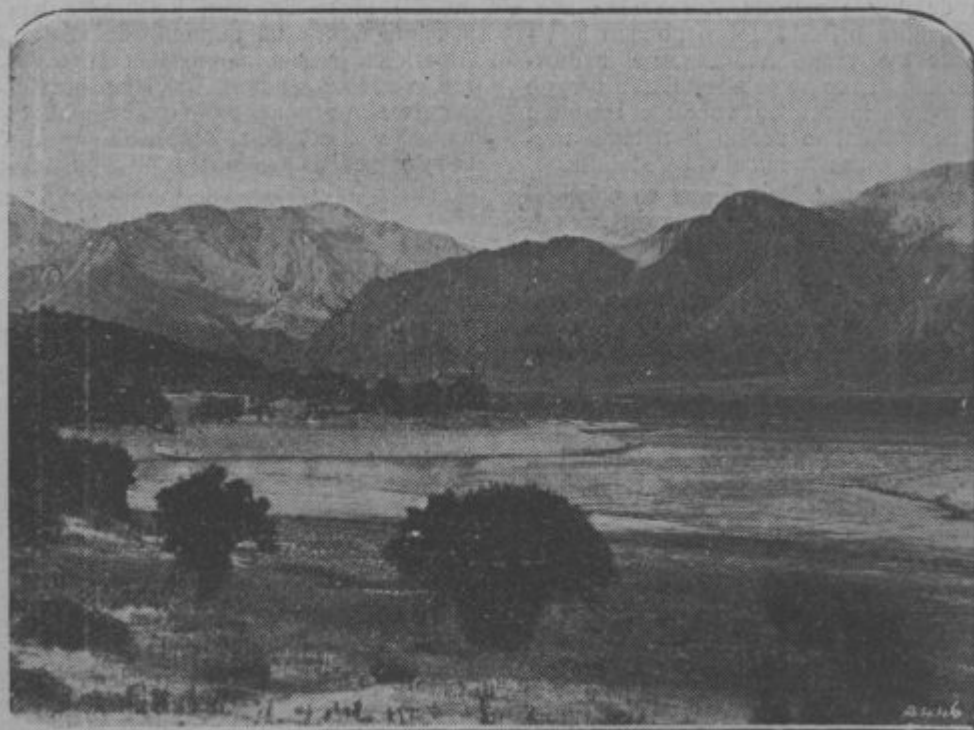
Bolniki so zmerom nepotrpežljivi ljudje, vrhu tega se tem raje oprimejo slednje iluzije, čim bolj jih bolezen stiska za vrat. To bolnikovo psihologijo je treba upoštevati. Ponovno se je že zgodilo, da je kak večer mazač v očeh preprostega bolnika posekal vso učeno medicino. Mazač sicer boleznim ni ozdravil, odpravil pa je nekatere postranske znake, dočim je znanstveno izobraženi zdravnik vzel bolezen v celoti in se je boril z vsemi njenimi znaki, to se pravi: hotel jo je zgrabiti pri koreninah. O razmerju med zdravniki in boleznimi je navaden človek iz lahko umljivih razlogov sila malo poučen;

medtem ko so nekateri že v naprej nezaupljivi, češ, saj dohtarji nič ne vedo, so drugi prezaupljivi in mislijo, da je zdravnik vsemogoč. V resnici pa je zdravnik pri vsaki resnejši bolezni postavljen pred težko nalogo, in ni res, da mora vsako nalogo popolnoma rešiti. Tudi zdravnik je pravi zdravnik le tedaj, kadar stori najboljše, kar *more* storiti. Vse drugo pa zavisi od drugih okoliščin: od bolnikovega organizma in kajkrat tudi od njegove volje, da pravilno pomaga svojemu telesu v boju zoper bolezen.

Češki strokovnjak prof. dr. Koch je te dni izpregovoril k vprašanju, kaj

prav za prav zahteva bolnik od zdravnika. Zdravje, to se ume samo ob sebi. Ali zadeva ni tako enostavna in od zdravnika često zahtevajo preveč. Zdravnik ne more nikomur podaljšati življenja, marveč lahko samo odstrani vplive, ki bi ga mogli skrajšati. Ta stavek zveni nekam čudno, a naj ga vsak dobro premisli, pa bo spoznal, za kaj prav za prav gre zdravniku, kadar zdravi pacienta. Njegova vloga v bolnikovem organizmu je omejena na odstranjevanje motenj, ne more pa obolelega organa ali telesa tako rekoč prenoviti. V boju z boleznijo je to dejstvo sila važno. Največje delo ima narava sama, zdravnik je le njen pomočnik, in ni vedno prijetna reč, biti v službi takega molčečega, svojevrstnega gospodarja. Vrhu tega otežkočajo zdravnikov odnos nasproti bolezni pacienti sami; vsak zdravnik bi moral bolnika dobro poznati, ker bolnikova individualnost (n. pr. njegova preobčutljivost, izvestna namišljenost, razni predsodki itd.) tudi vpliva na zdravljenje. Današnji rod je sploh sila občutljiv, njegovi živci so

drugi kot so bili živci prejšnjih ljudi, zato je tudi odnos do bolezni drugačen. Nekoč so ljudje voljno prenašali bolečino, po kateri so lahko upali na ozdravljenje. V vojni se Bošnjaki niso dali narkotizirati, ker so se bali izgube zavesti, pa so operacijo prestali pri polni zavesti; nasprotno se kulturni človek s silno lahkoto zateka k narkozi, kakor da bi bila to kdo ve kako koristna reč. Vse to dela strah pred bolečino. Danes obvladajo operaterji tako dobro tehniko tako zvane lokalne anestezije (t. j. umrtvenje mesta, kjer se izvršuje operacija), da se uporaba narkoze čedalje bolj opušča. Človeka dela velikega ali malega sila volje. Zato mora zdravnik pri zdravljenju promatrati bolezen kot seštevček bolezenskega (patološkega) vpliva in pacientove individualnosti. To pravilo češkega učenjaka bi lahko preprostemu čitatelju razložili takole: Zdravnik nima pri zdravljenju opraviti samo z bolnikovo boleznijo, temveč tudi z bolnikom kot osebo, zato zdravnikov odnos nasproti bolezni zavisi tudi od tega, kako se obnaša nasproti nji



NA POTU K JUŽNEMU TEČAJU,
Pokrajina v Novi Zelandiji

sam bolnik, t. j. kakšno voljo ima itd. Seveda nalaga to zdravniku dolžnost, da temu primerno postopa z bolnikom; n. pr. če mu je treba tolažbe, da mu ne jemlje vseh iluzij in ne razoroži povsem njegove volje do življenja; ali če je bolnik občutljiv za moč besede, bodi zdravnik tem prijaznejši z njim.

Zdravniki, »doktorji« in mazači v Ameriki

Zdravniški stan se je razvil primeroma pozno iz čarovniškega in duhovniškega, ki se mu je v srednjem veku pridružilo še nekaj drugih poklicev. Zdravljenje ljudi pa je postala resna zadeva šele tedaj, ko je začelo prodirati spoznanje, da je medicina znanost, zato pa naj bo vsak zdravnik znanstveno šolan. Tudi v srednjem veku in še preje so ljudje mislili, da mora človek, ki naj bolnika ozdravi, nekaj *znati*. A znanje še ni dovolj. Iz *znanja* mora nastati *znanost*, ki pomeni kritično zbrano znanje. Ta znanost mora sloneti na dognanih dejstvih in se od tod razvijati k neznanemu. Skratka: moralo je zmagati načelo, da gre pri vsaki bolezni za delovanje prirode. Zdravniška znanost mora prirodo dobro poznati in izključevati vsako vmešavanje nadprirodnega. Tako se je zdravilstvo otreslo čarovnije in prazne vere, se izmotalo iz zaostalosti in prešlo k tistemu razvoju, ki ga zaznamuje v 19. stoletju.

A ne povsod. Še pri nas so ponekod kraji, kjer neradi kličejo zdravnika k bolniku, ker vaški mazač več razume. Le-ta pa rabi sredstva, ki so znana povsod, kjer je zdravljenje še na nizki, neznanstveni stopnji. Mimo raznih sumljivih mazil, urina in nekaterih morebiti koristnih, lečilnih zelišč se poslužuje tudi sleparije in zaklinjanja. Če je tako pri nas v zaostalih krajih, se bomo čudili, ko izvemo, da neznanstveno zdravljenje bohotno cvete v eni najbolj omikanih dežel — v Ameriki. Nikjer na civiliziranem svetu ni zdravljenje ljudi v toliki meri izročeno raznim slučajnim «zdravnikom» kot v Zedinjenih državah ameriških. Ondi je človek stroj in stroj lahko popravlja vsakdo, ki se nekoliko ukvarja s tako «mehaniko».

Dr. Jaroslav Hůlka, pišoč o ameriški medicini, pravi, da imaš ondí na izbiro specialiste vseh vrst, ki zahtevajo za navaden pregled pet do sto petdeset dolarjev, kar zavisi od tega, v kateri ulici ordinirajo in h kateri cerkvi

V vsakem primeru drži to, da zdravnik ni nikdar vseveden in vsemogočen in da pri zdravljenju vedno sodelujejo trije činitelji: narava (s svojimi silami zdravlja in bolezni), zdravnik in bolnikova osebnost.

★

se štejejo; potem imaš kirurge, doktorje medicine, električne doktorje, allopatе, homeopate, osteopate, zdravnike, ki izvršujejo «naturno» lečenje, take, ki zdravijo samo s sugestijo in hipnozo, potem take, ki jim je višek medicinske učenosti predpisovanje dijetе itd. Imaš pa tudi krščanske vračarje, ki preženejo najhujšo bolezen z božjo besedo, ter dolgo vrsto drugih mazačev, ki imajo najrazličnejše učene nazive. Mnogi se ponašajo z naslovom doktorja in pristavljajo svojim imenom kratice, ki pomenijo učena društva, katera jih štejejo med svoje člane. Ameriški materijalizem in vzlic največjemu tehničnemu napredku (kmet ali delavec ima avtomobil!) nizka duševna kultura, dajeta posebno dobra tla takemu zdravilstvu. Američan je sila zaupljiv in lahkoveren, verjame reklami, sprejema navdušeno vsako senzacijo in se da z lahkoto ugnati v kozji rog. Ameriška vseučilišča so po kakovosti, t. j. po znanstveni višini, vrlo različna. Ponekod dosežajo evropsko višino ali jo celo — zbog obilnih dotacij — prekašajo, drugod pa stoje pod povprečno višino. Amerika se šele v poslednjih letih trudoma izkopava iz teh razmer.

Zato torej ondí cvete šarlatanstvo, ki ima cele struje. Šarlatan je človek, ki skuša brez strokovnega znanja in vede ali nevede sleparsko zdraviti bolezni. Če je tak šarlatan imel učence, ostane za njim cel kult. V evropskih deželah se šarlatanstvo kaznuje, ker ga po večini redi sleparstvo ali pa neumnost. Ne tako v Ameriki: tam se lahko razvije v medicinski kult, ta pa se vidi ameriškim zakonodajcem enakovreden medicinski struji. Praktično to pomeni: V očeh ameriških oblasti ima prismojenec, ki proglašá po svojih listih, da je boleznim kriva preobjedenost in da se dádo ozdraviti s postom, enako znanstveno veljavo kot jo ima znanstveno izobrazjen zdravnik, čigar znanost in spretnost sta rezultat mučnega iskanja

prirodnih zakonov in znanstvene resnice. Zakaj ameriški zakoni o zdravniški praksi potekajo izza časa, ko Amerika ni poznala znanosti, ker je ni sama tvorila. Dolgo časa so Američani slepo sprejemali znanstvene izsledke Evrope, ki so jih vseučilišča lahko, hitro, površno, a vedno s praktičnega stališča vcepljala dijakom.

Z izjemo države Newyork je doktorski naslov v Ameriki nezaščiten. Doktor lahko postaneš na vseučilišču, pa tudi v raznih šolah, celo po večernih ali pismenih tečajih. Kakšno predizobrazbo ima doktorski kandidat, tega nihče ne vprašuje. Treba je le, da plačuje takse in poravna ceno doktorske diplome. Za zadevo se ne zmenijo ne posamezne države niti federalna vlada. Potemtakem so Zedinjene države edina dežela z evropsko omiko, kjer je bil doktorski naslov globoko degradiran. Kriva so tudi ameriška vseučilišča, ki bi hotela iz vsake obrti napraviti vedo. Če nekatere države Unije varujejo zdravniški naslov, ni to zaščita doktorske znanstvene časti, temveč je le nekako varovanje doktorjevega poklica. Razteza se na črki «M. D.» — Medical Doctor — ki se stavita za prilikom in označujeta poklic. Torej: John Smith, Medical Doctor, kakor n. pr. Janez Kurnik, krojaški mojster.

Črki «M. D.» sta od l. 1908. zaščiteni v vseh ameriških državah in grede samo onim, ki so položili državne medicinske izpite. Tak doktor sme izvrševati veliko kirurgijo ter predpisovati ali prodajati zdravila. Porodništvo in malo kirurgijo lahko izvršuje n. pr. tudi osteopat; z mehanskimi ali električnimi zdravilnimi aparati si lahko služi kruh cheiropraktor ali psihoterapist; «naturterapist» še vedno lahko zdravi po svoje. Črki «M. D.» nimajo samo zdravniki, ki so izobraženi po evropskih meri-

lih, temveč ju imajo tudi mnogi homeopatje, saj obstoji v nekaterih državah kar troje izpitnih komisij, ki dajejo doktorski naslov in katerih vsaka stavi docela različne zahteve glede predizobrazbe in znanja.

Vse do leta 1908. sploh ni bilo državnih zdravniških izpitov. Za izvrševanje zdravniške prakse je zadostovala diploma zdravniške šole. Nihče ni nadzoroval, kako ta šola deluje, kako so vzposobljeni učitelji in učenci. Okrog l. 1900. jih je bilo v Zedinjenih državah 140; nekatere so zahtevale diplomu vseučiliščnega koleža, dočim so se druge zadovoljile, da je znal medicinec čitati in pisati. Na tej so študirali dijaki dve leti, na oni štiri leta; nekatere pa so prirejale samo večerne tečaje.

Današnji praktični zdravniki potekajo po večini iz teh šol. Mnogi so dobri praktiki, a ne umejo znanstveno misliti in ne grede z razvojem medicinske vede. Sedanji zdravniški naraščaj je znatno boljši, ker danes Američani polagajo že več kot nekoč na znanstveno višino univerz. Ni dvoma, da bo šarlatanstvo v doglednem času tudi v Ameriki potisnjeno v slepo ulico.

Za sedaj pa je Amerika še vedno dežela povprečno slabih zdravnikov, dežela šarlatanov, kjer so še mogoči vsi eksperimenti s človeškim zdravjem in boleznijo, ki jih lahko izvršujejo ljudje najrazličnejše kakovosti in cene. Vzlic temu, da — sodeč po raznih «šolah», reklamih in tovarnah zdravil na debelo — v Zedinjenih državah ni več zamotanih problemov medicinske vede, saj so razni mažači «potolkli» vso znanost in jih lahko Evropec «zavidamo» — vzlic temu, pravimo, bolj in bolj prodira spoznanje, da je zdravljenje boleznij težka, sila odgovorna naloga, ki zahteva dolgotrajnih znanstvenih priprav in velike resnosti.



Miroslav Hirtz

Neločljiva

Zamislite si sredi široke ravni ogromen, prastar gozd, ki ga je samo s severne strani nalik debeli kači opasala zelena reka. Razrila je obrežje in ustvarila na svoji vijugasti poti večje in manjše polotoke. Na skrajnem jeziku enega izmed teh stojim pod gostimi vejnatimj jelšami z napeto dvocevko,



prilavljeno za strel. Z obličjem sem obrnjen proti gozdu, ki ga začenja obdajati siv jesenski večer. Polotok meri kakih petdeset korakov; zvil se je skoraj v obliki pravilne podkve, ki je sprednji obl delj prepustila reki kot obrežje. Tla na polotoku je zarasla do kolen visoka trava in dračje; nad njo so se povzlele poredkoma stoječe jelše, s katerih se počasi trga in pada na tla prvo ovenelo ali napol ovenelo listje, ki ga spremlja enolično, zelo raztegnjeno šelestenje večerne sape. Njemu šumu se pridružuje iz rečnega korita tajnostno mrmranje in pretakanje vodne struje, kdaj pa kdaj se čujejo tudi drobne ribe v vodi. Le redkokdaj se požene za njimi kakšna večja riba, pa se vrže kvišku, da se voda zaniha v širokih kolobarjih. Z ostalim

gozdom loči polotok plitek jarek; da ga preskočiš mora biti skok kaj siguren, sicer padeš do pasu v blato. Dalje od tod je gozd že bolj zgoščen in samo tu in tam prehodan. Iz goščave vstajajo stoletni hrasti, bukve, gabri in drugo drevje. Pogled se mi najčešče ustavi na gabru, ki je obrnjen proti meni in čigar deblo se je zviló nalik vprašaju, a krošnja, s katere je padlo skoro že vse listje, nalikuje ogromnemu jelenovemu rogovju. Kakšen meter pod to grbavo krošnjo visi ob lubju kos olupljene skorje in se niha ali vrti v vetru, kažoč mi mentaje se obe svoji strani. Ker se je goščava pod niegovim debлом precej razredčila, lahko razločim od črne prsti in starega, suhega listja celo skupino velikih, kakor-citrona žoltilih gob. Po hrastovju se je razpel nalik zeleni svili sočen mah, medtem ko se bukve odlikujejo po debelih gobah. Ponekod so le-te razvrščene tako tesno druga pod drugo, kakor bi bili navešeni krožniki ali skledc; med njimi so celo tako zajetne, da bi lahko človek na zgornji ravni plohi sedel kakor na stolu.

. . . Bolj in bolj naglo se spuščajo k tlom razvlečene večerne sence, kakor bi se bale, da ne bi prišle prepozno; z njimi dobiva tudi moja okolica docela drugo obeležje. Počasi mi izginja izpred oči deblo za debлом; izgublja se grm za grmom, in kar mi je bilo še pred nekaj trenutki blizu, se zdaj vidi vsaj dvakrát tako daleč. Pestra, barva listja postaja bolj in bolj siva — veje vse silneje črtajo mejo med seboj in obzorjem, a debla postajajo podobna črnim stebrom. Vzlic temu je tukaj na polotoku pod jelšami še dosti vidno, tako da lahko človek meri in strelja. Četrť ure je šele, kar sem bil prispel na čakališče in — kakšna neverjetna izprememba v tem kratkem času! Tudi reka se je oblekla temneje, zlasti ob obalah, kjer grmovje in drevje umiva v nji svoje dolge sence. Samo na levi strani je zavinek nekoliko svetlejši, ker se je korito obrnilo proti zapadu; vrhu tega na nasprotni strani ni goščave. Ondi, kjer se zavinek zasuče proti hosti se je svetla površina vode natanko ločila od temne, poprijela je obliko koničastega kota, čigar vrh vidno raste.

kakor da bi ga namenoma podaljševala neka čudežna nevidna roka.

Pravkar zvoní Zdravo Marijo. Kakor drhteči šepet se prenašajo po bledem ozračju prelestni zvoki vaških zvonov in lijejo z vseh strani v to samoto, dokler ne izginejo s poslednjim umirajočim drhtenjem nekje v skrivnostnih višinah neskončnih in nedosežnih prostorov vsemira . . .

Moja pozornost se silovito stopnjuje. Kakor po dogovoru je začelo na raznih krajih šušljati grmovje in pokati suho vejevje: znak, da bo bližnja noč kmalu stopila na svoje črne stopinje. Telo stoji kakor prikovano, samo pogled blodi nemirno zdaj na levo, zdaj na desno stran; zdaj gledam proti reki, nato zopet proti sumljivemu jarku. Včasih šinem z očmi tudi kvišku, upajoč, da se pojavi kakšna divja raca, ki utegne prileteti iz daljave in se sunkoma vreči v vodo. Domišljija mi riše najbolj čudovite podobe.

Glej, v okolici »gabra-vprašaja« je obupno zažvižgal kos, a fazan je z velikim hrupom ostavil izvoljeno počivašišče, ponavljajoč leté svoj odrezani, tesnobni: gagagak! Nekatero manjše ptičice so ga spremljevale s prestrašenim čivkanjem. Pomislim: najbrž jih je vznemiril kak ponočni grabljivec. Radovedno unpem široki pogled proti goščavi. In tisti hip je planilo kdo ve kaj iz nekega skrivališča ra jarkov napis. Nekaj črnega, prilično velikega. Tako se mi je vsaj zdelo. Da bi bolje videl, sem strmo pogledal; tedajci pa se je tisto »nekaj« spustilo v beg naravnost k meni. Oprezno položim puško k licu in nestrpno čakam, kaj bo: lisica, kuna, dehur, ka-li? Nu, kdo je bil? Zajec! Sedel je tri korake pred menoj na zadnje noge, premetaval glavo in strigel z uhlji. Nenačoma se mu je zazdelo nekaj sumljivo in brž — skok k reki. Brez obotavljanja pljusne v vodo in glej ga, že je na nasprotnem bregu, odkoder je izginil v temi . . .

Že sem hotel zapustiti čakališče, kar me zadrže čudni glasovi. Zdelo se je, kakor bi šlo po gozdu več gonjačev s palicami v rokah in bi z njimj tolkli po deblu vsakega drevesa. Kmalu so bili čudni glasovi že neposredno v moji bližini; zdaj sem opazil, da prihajajo po zraku. Dvignil sem glavo in se pripravil na strel.

Glej! Letita dve črni prikazni nejasne oblike. Leté glasno bijeta s perutmi

Sprožim, in ena pade v reko. Ker nisem imel s seboj psa, sem le trudoma potegnil iz vode ptico, v kateri sem prepoznal navadno gozdno sovo uharico. Še tisti hip mi je bilo žal, da sem jo bil ustrelil, kajti te vrste sove so sila koristne. Polové namreč ogromno miši. Kmalu pa sem bil moral še bolj obžalovati svoje dejanje.

Baš sem bil usmrčeno ptico dajal v zadrgo, kar začujem, da mi nekaj okoli glave šumi, a na obrazu začutim udarce vzvalovane zračne struje. Ozrem se presenečeno okoli sebe in opazim tisto drugo ptico. Besno je krožila okoli mene in mi kazala niti najmanjšega strahu. Vsak hip sem se moral pripogniti ali se izogniti, ker sem se zares bal, da se mi ne zaleti v obličje ali v prsi. Bil sem celo prisiljen kriliti s puško, da se ne bi to zgodilo. Ko pa je nisem mogel niti tako odvrniti od neprijetnega obletavanja, sem ustrelil dvakrat zaporedoma v zrak, misleč, da jo bom tako preplašil. Zaman! Niti naslednja dva strela nista nič zalegla; vendar se je zdaj dvignila malo višje in skušala odtod napadati. Poletavala je krog mene tako dolgo, dokler se ji nisem izgubil v sosednji goščavi, iz katere sem trudoma dospel na neko stezo in odtod na gozdno cesto. Od tod sem odhitel domov, medtem ko je zadaj za menoj še vedno pošastno odmevalo: vau... vau... huihui... huihui . . . In ta glas ni bil nič drugega ko obupni poizkus, da bi bil vrnj temu ptiču njegovo mrtvo družico.

Ko sem bil na prostem polju, sem prižgal vžigalico, da bi dognal spol ustreljene ptice. Samica! Tako je kar siknilo iz mene; zdaj sem še bolje doumel tisti nemilj prizor! Bil je torej samec, ki mu ni bilo mar niti za smrtno nevarnost, ko je hotel rešiti ugrabljeno družico. Alj ga je silil k, tolj pogumni obrambi zgolj spolni nagon ali pa je bilo pri tem kaj tistega čuvstva, ki ga ljudje pripisujemo zgolj sebi in ki ga imenujemo ljubezen — zvesto ljubezen?

Še vedno ne umem pravilno odgovoriti na to vprašanje . . .

.....

Edino koristno v znanosti je spoznanje tega, kar pomeni resnično srečo.

L. N. TOLSTOJ

R. Požar

Doba albanskega mbreta Wieda

Iz zapiskov in spominov očividca

I.

Prihod kneza. Navdušen sprejem

Sedaj, ko se je Albanija zopet prelevila v kraljevino in je zasedel njen prestol — baje po volji naroda — Ahmed Zogu, utegnejo marsikoga zanimati dogodki, ki so se odigrali leta 1914, v tedaj komaj osvobojeni domovini Škipe-



tarjev, ko se je pruski princ Viljem Wied, »po volji velesil« predstavil kot mbret (kralj) svojemu ljubemu narodu in mu kratko dobo skušal vladati.

Po službenem nalogu avstrijskega ministrskega predsedništva sem od meseca julija 1913. do srede meseca septembra 1914. bival v Albaniji in bil kot edini Slovenec priča dogodkom, ki so vzbujali tedaj toliko zanimanja in pozornosti v vsej evropski javnosti. Ker bom morda ob drugi priliki obširneje objavil svoje spomine iz one dobe, se omejujem v naslednjem le na kratek pregled dogodkov za Wiedovega klavnega vladarjenja.

Albanijo so kot samostojno državico rodili politični razlogi velesil, ki so hotele preprečiti, da bi se Srbija po uspešni balkanski vojni leta 1912./13. razširila

do Jadranskega morja. Ta politična ozkosrčnost je zvarila Albanijo, ki je dobila *raison d'être* svoje samostojnosti kot zagodna državna tvorba med Srbijo in Jadranom. Velesile pa so hotele imeti tudi jamstvo, da bo nova država v svojem notranjem ustroju in razvoju uvaževala njih težnje in da se bo njih pokroviteljstva tudi vedno zavedala. Takega jamstva jim vladar-domačin ni mogel nuditi. Dovolj so dokazali domači mogotci v svojem dotedanjem tekmovanju za oblast, da je njih pojmovanje državnihskih dolžnosti prepojeno s pristnim turškim duhom in povsem orientalsko mentaliteto. Zato so velesile sklenile, da povzdignejo dotlej še neurejeno deželo v kneževino, na čelo pa ji postavijo moža z zapadno kulturo, ki pa jim bo ob vsej svoji knežji avtoriteti tudi poslušen in uslužen. Po daljšem izbiranju in pogajanju zaradi kandidatov je padla odločitev na pruskega



princa Viljema Wieda, ki je mandat kajpada sprejel. Velesile so mu dovolile za obnovo dežele kredit 75 milijonov frankov, za stroške ustoličenja pa so mu izplačale kot prvi obrok kredita 10 milijonov.

To se je godilo okrog novega leta 1914. V tem času sta bili v Albaniji dve začasni vladi. Prvi, tudi mednarodno priznani, je predsedoval v Valoni Ismael Kemal beg, ki je že 28. novembra 1912. proglašil neodvisnost Albanije, to je baš ko so za balkanske vojne Srbi po osvojitvi srednje Makedonije in po zmagovitem pohodu preko severne Albanije zavzeli Drač. Drugo, nelegalno vladno pa je v jeseni 1913 sestavil v Draču Esad paša, ki se je dalj časa vdajal iluziji, da postane on »mbret prej Albania« (kralj Albanije).

Ko je Esad paša, ki je pozorno sledil razvoju dogodkov, uvidel, da ne more pričakovati uresničenja svojih nad, je skušal vsaj položaj kolikor mogoče ugodno izkoristiti. Zato je napel vse sile, da postane Drač knežja prestolnica. Pri tem so ga vodili še drugi nament. Vedel je, da ima v Draču in v srednji Albaniji moč in ugled, dočim bi bil drugod, zlasti pa v Valoni, kjer ni pomenjal ničesar, izločen iz političnega življenja nove kneževine. Le v Draču, ki je na njegovem področju, more torej tudi on priti do svojega deleža. Zato je nemudoma, čim je doznal, da je bil Wied določen za vladarja Albanije, odposlal k njemu deputacijo, ki ga je zaprosila, naj si izbere za svojo prestolnico ob morju ležeči Drač, ki nudi tudi v ostalem pogoje za njegovo nastanitev. Knezu je bila ponudba prav dobrodošla, ker je bilo s tem rešeno pereče vprašanje, ki je dotlej nihalo med Skadrom, Dračem, Elbasanom in Valono. Zato se je deputacija povrnila z zadovoljivim odgovorom.

S tem pa se je pričela za Drač izredno živahna in pomembna doba. To mestece je štelo tedaj približno 5500 prebivalcev, ortodoksnih Grkov, mohamedancev in le majhno število rimskih katolikov. Mešto ima zbog svoje lepe lege ob morju dokaj zdravo podnebje ter se v tem pogledu niti oddaleč ne da primerjati z malarično Valono. Polovica mesta se razteza v ravnini, druga polovica pa se položno vzpenja ob razrastkih Malega Dursita, čigar pobočja objema. Kakor hiše v turških mestih vobče ne poznajo pravega stavbnega

sistema, so tudi tu ulice ozke in vijugaste, vendar pa so nudile razmeroma snažno lice. Na več krajih obdajajo mesto še ostanki ozidja stare rimske trdnjave Dyrhachium. To obzidje je zlasti na zapadni strani še prav dobro ohranjeno. Naslonjene nanj so stale tam v amfiteaterski legi Esadove hiše, nekoliko niže pa je stal konak, prostorna, s pročeljem proti morju obrnjena, dvonadstropna stavba, ki je bila določena za knežjo palačo in hkratu za vladno poslopje. Kakšno je mesto danes, mi ni znano, vem le, da so bivšo Wiedovo palačo avstrijske čete ob umiku iz Drača med svetovno vojno pognale v zrak in jo razrušile do tal.

Prebivalstvo Drača je živelo v splošnem v blagostanju. Saj pa je bilo mesto najvažnejša albanska luka in je imelo daleč razpredene trgovinske mreže tako preko morja kakor tudi v notranjost dežele. Rimski katoliki kakor tudi grško pravoslavni so imeli svoji cerkvi, a za versko blaginjo mohamedancev so skrbele štiri mošeje. Domače albanske šole v Draču ni bilo, ker kratkomalo ni bila potrebna. Pač pa so Italijani vzdrževali za svojo in za albansko mladino šolo z mešanim učnim jezikom, katero je posečalo okrog 300 otrok, dočim je ljudsko šolo z albanskim učnim jezikom, ki jo je vzdrževala Avstrija, pohajalo le okrog 30 otrok. Sodišče je poslovalo po turških zakonih in po turškem sistemu...

To mesto si je torej izbral princ Wied za prestolnico svoje nekako 28.000 kvadratnih metrov (dobra poldruga Slovenija) obsegajoče kneževine z njenimi približno 800.000 prebivalci.

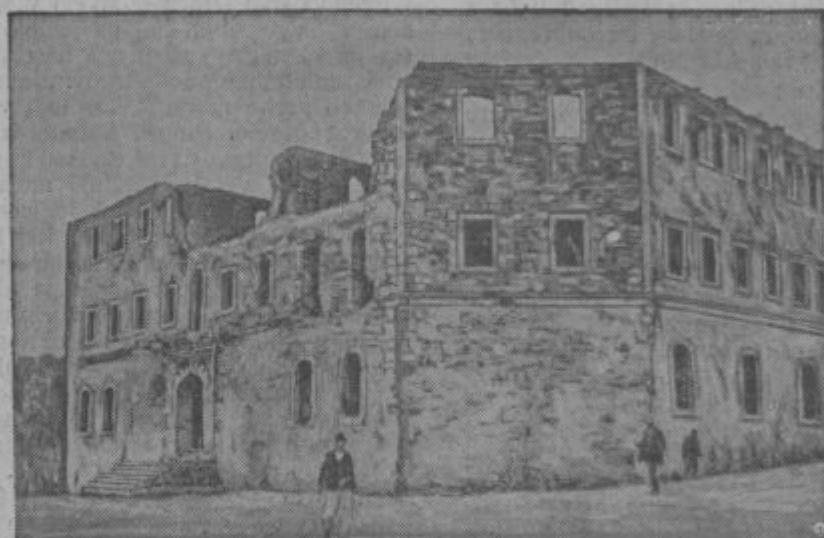
Ko je došla v Drač vest, da je mesto določeno za prestolnico, je pričelo vse življenje živahneje utripati.

Esadu se je zahotelo, da kneza s kolikor mogoče dostojnim sprejemom priklene nase. Šele kasnejši dogodki so razkrili Esadove od vsega početka zviato zasnovane načrte, s katerimi pa je uspel le do prve polovice. Hotel je, da prebivalstvo sprejme kneza z vsemi častmi in z vsem onim navdušenjem, ki je ob takih prilikah potrebno. Zato je po svojih številnih zaupnikih razširjal zlasti v srednji Albaniji tako vabljive in omamne vesti o dobrota, ki da jih bo deležno albansko prebivalstvo s prihodom »mbreta«, prijatelja velesil, da so se preprostim Škipetarom cedile sline in da so že komaj pričakovali tega do-

brotnika ljudstva, tega rešitelja domovine, ki bo le delil in dajal ter izpreminjal reveže v bogataše . . . Esad je dobro vedel, kako bo to ljudstvo že čez nekaj časa v svojem bridkem razočaranju reagiralo. Predobro ga je poznal. Zanašal se je na svoj veliki ugled v srednji Albaniji in bil je uverjen, da bodo imeli njegovi zaupniki, čim dozorí čas, lahko delo s širjenjem nezadovoljstva in podžiganjem strasti. Vse sedanje, umetno ustvarjeno navdušenje za mbreta se mora tedaj izpremeniti v sovražstvo. To pa pomenja po škipetar-skih običajih prijem za puško! Isto ljudstvo, ki ga bo sedaj navdušeno sprej-

ne ulice, ki vodi iz pristanišča skozi mesto, so morali hišni lastniki popraviti in pobeliti, ulico samo pa je dala občina posuti s peskom, nesnaga v vseh drugih ulicah je morala izginiti, kratkomalo, mesto je postalo že v kratkem času za te kraje neobičajno snažno. Prebivalstvo one dni ni imelo pravega miru pred skrbnim očesom Esadovim.

Hkratu pa so se pričele priprave tudi v bivšem konaku ob morju. Došli so arhitekti s strokovnim osobjem in delalo se je noč in dan na notranji adaptaciji poslopja. Ko je bila ta zadnje dni februarja dovršena, so pričeli postavljati



RAZVALINE NEKDANJEGA DVORA PRINCA WIEDA

malo, ga mora kasneje odklanjati, dokler »po volji velesil« došli knez po »volji naroda« ne pobere šila in kopita . . . Esad se je zavedal, da brez borbe ne bo šlo, alj vredna se mu je zdela cilja, ki mu je lebdel pred očmi. On, domačin Esad, mbret svojega naroda!

Ali to je bila tedaj še stvar bodočnosti. Sedaj je bilo treba uglajati dogodkom pot ter mamiti kneza in ljudstvo. Mbretu v Draču sijajen sprejem, ljudstvu na deželi pa polno lepih obljub v imenu mbreta . . .

Tako se je torej lotil Esad mesta, da mu po možnosti preuredi zunanje lice. Sam je pričel pregledavati ulice in hiše ter je dan za dnem izdajal fermane, kaj treba popraviti, kaj preurediti, kje odstraniti nedostatke itd. Vse hiše glav-

dragoceno pohištvo, polagati preproge in donašati drugo notranjo opremo. Medtem je umetni vrtnar s svojimi pomočniki okusno preuredil divji, zapuščen gozdiček pred palačo in ga izpremenil v lep, precej obširen park, ki so ga prepregale s peskom posute vijugaste stezice, a druga skupina delavcev je odmejila park proti trgu in na nasprotni strani z leseno, na nizkem zidu postavljeno ograjo. Ob istem času, ko so bila dovršena druga dela, je bil dokončan tudi vodovod in napeljana električna razsvetljava, za katero je proizvajal tok poseben dinamó.

Ko sem se koncem februarja 1914 leta po službenem nalogu preselil iz Valone v Drač, je nudilo mesto povsem

drugačno lice kakor ob mojem prvem obisku v juliju prejšnjega leta.

Dne 1. marca so javili Wiedu, da so vsa dela v palači dovršena, nakar je do-



ALBANSKI KRALJ AHMED ZOGU

šlo njegovo obvestilo, da do:pe dne 7. marca dopoldne.

Dva dni pred prihodom Wieda sem si ogledal notranjost palače in bil sem uverjen, da bo to z večšimi rokami in strokovnim znanjem ustvarjeno neobičajno lično in udobno gnezdo brez dvo-

ma prija:o tudi razvajenemu pruskemu princu in njegovi rodbini.

Vest o knezovem prihodu se je bliskovito razširila po vsej deželi, v Draču samem pa je postajalo življenje od dne do dne živahnejše in hrupnejše. V hotelih se je kmalu trlo tujcev an — kakor so jih nazivali domačini — »Frankov«. Med temi so bili z:asti novinarji izredno številno zastopani. Saj so vsi svetovni listi poslali svoje posebne poročevalce, da jim sporoče svoje neposredne vtise, kako je Albanija sprejela svojega »mbreta«, ki ga ni imela že izza dobe Skanderbega Kastriote, ko je leta 1479. izguoila svojo samostojnost in postala turška provinca. Pa tudi hani in razne improvizirane prenočevalnice so se bolj in bolj pojnile. Iz vseh krajev dežele so prihajale deputacije raznih oblastev in plemen, da, celo šolske mladine. Kasneje došli so bili primorani, da so prenočevali kar na prostem na dvoriščih, kjer so si kurili, pekli jarca, zraven pa se tudi grelil. Prve dni marca so se z vseh strani vsipale množice v mesto, ki je bilo te dni v pravem pomenu besede prenapolnjeno ljudstva. Hotelirji in gostilničarji, pa tudi obrtniki so imeli one dni zlate čase. Zato pa so tudi čene povpraševanju primerno uredili! Kako ugodna je bila tedaj konjunktura za podjetnega obrtnika, o tem naj pričča dejstvo, da je neki avstrijski trgovec iz Valone najel en mesec pred prihodom Wieda veliko poslopje za dobo



VHOD V PALAČO SEDANJEGA KRALJA AHMEDA ZOGU

šestih mesecev, preuredil vse prostore v majhne celice, postavil vanje zasilne postelje, otvoril hotel in restavracijo ter oddajal te celice pa en napoleončor za noč! Vsi prostori pa so bili kljub tej draginji še kasneje več mesecev oddani, in zlato mu je frčalo v hišo!

6. marca je dospela vest, da se je Wied z rodbino v Trstu vkrčal na avstrijsko vojno ladjo »Taurus«. V mestu pa je kipel in vrvelo kakor v ogromnem mravljišču. Življenje se je ponoči le za kratko dobo poglelo, v ranih urah pa se je zbudilo iznova. Dne 7. marca zarana so se nepregledne množice pričele valiti na trg pred pomolom. Ker se je vedelo, da dospo »Taurus« v jutranjih urah, se je vsakdo podvival, da si preskrbi še pravočasno ugoden prostor. Trg je bil prenapolnjen z nad petnajsttisočglavo množico. Le s preprogami pregrnjena pot, ki je vodila od pomola čez trg in skozi park v palačo, je bila zastražena od orožništva. V bližini parka sta bili na trgu postavljeni dve tribuni, ena za godbo, ki je došla iz Barija, druga pa za diplomatske in konzularne zastopnike, novinarje in razne različnejše osebnosti. Tu smo polnoštevilno čakali že ob 7. zjutraj in opazovali vrvenje množice, ki je napeto stevala vratove, da bi v daljavi zagledala prihajajočo vojno ladjo. Ob 8. uri so zadoneli pozdravni strelji na gričku vrh mesta postavljene baterije. Nervozno je zašumelo med množico. Kmalu nato se je pojavila na obzorju ladja, čije obrisi so postajali vedno večji in jasnejši.

Takrat sem videl, da zna biti mirni in počasni Albaneec tudi navdušen. In v tem navdušenju se množica ni mogla zadrževati. Gromovito vzklikanje: »Krofte mbret! (Živio kralj!)« je zaorlo in se razlegalo čez morje v prvi pozdrav dohajajočemu vladarju. Pripomniti moram, da Albanci sploh niso poznali »kneza«, marveč le »mbreta«, kralja. Še preden se je »Taurus« zaradi plitvine zasidral precej daleč zunaj na morju, je prikoralak skozi park Esad paša s člani provizornih vlad v Valoni in v Draču ter se z motornim čolnom odpeljal k parniku, da v imenu obeh vlad pozdravi kneza in kneginjo ter se jima pokloni ob dohodu na albansko ozemlje. Po polurnem razgovoru se je na krovu pojavila knežja dvojica ter z vsem spremstvom stopila v prostorni motorni čoln. V tem trenutku so pričeli draški topovi zopet bruhati, pri-

družili so se jim še topovi vojne ladje, italijanska godba je pihala, trobila in bobnala z vsemi silami albansko himno, šolska mladina jo je po svoje prepevala, a množica se ni ozirala ne na prve, ne na druge, marveč je neprestano grmela svoj: »Krofte mbret! Krofte mbretresa!» (Živio kralj! Živele kraljica!) Bilo je toliko oglušujočega trušča, da bi ga bilo za tri mbrete dovolj! In tega kar ni hotelo biti konec! Medtem je motorni čoln pristal in došleci s knezom in kneginjo na čelu so izstopili. Knez, visoka, krepka postava, je bil oblečen v sivkastobelo, v Nemčiji izumljeno in ukrojeno paradno uniformo svojega mbretskega dostojanstva, a prsi so mu dičila razna odličja Skanderbegovega reda, ki ga je ustanovil po svojih vladarskih prerogativah še pred prihodom v Albanijo. Glavo mu je pokrival visok bel kalpak s čapljino perjanico, ob boku pa mu je nihala dolga sablja. Kneginja je imela dragoceno obleko in je bila ogrnjena v hermelinov plašč. Takoj za njima se je pojavil Esad paša, in sicer — v naše presenečenje — v uniformi albanskega generala. V ta častni čin ga je imenoval knez ob njenem sestanku na krovu »Taurusa«. Nato je sledilo spremstvo in oba Wiedova otroka, enoletni princ — prestolonaslednik in štiriletna princeska.

Na pomolu se je javil knezu nizozemski general Deweer kot vrhovni poveljni albanskega orožništva, čigar organizacija je bila po sklepu velesil poverjena nizozemskim častnikom. Hkratu pa se je knežji dvojici poklonil mestni župan ter ji izrekel dobrodošlico v ime nu mesta. Po teh formalnostih se je sprevod ob trajnem trušču, ki so ga povzročale baterije, godba, petje in neprestano kričanje množice, počasi pomikal proti parku, skozi katerega je vodila pot v palačo. Knez kakor tudi kneginja sta bila videti zaradi tega navdušenega sprejema prijetno dirnjena in sta s smehljajočim obrazom odzdravljala na levo in na desno. Esad je korakal ob levi strani kneginje, dočim je ostalo spremstvo sledilo. Lokavo se je smehljaj tudi lisjak Esad, zroč na vzklikajoče množice. Najbrže je bil zadovoljen, da mu igra tako dobro uspeva.

»Splošno« navdušenje se tudi potem še ni poglelo, ko je knežja dvojica z ožjim spremstvom izginila skozi vhod v palačo. V sprejemni dvorani palače

so bile prve avdijence in sprejemi raznih deputacij oblasti in plemen, ki so se hotele pred povratkom v domače kraje še posebej pokloniti mbretu in biti za nekoliko trenutkov deležne njegove pozornosti. Tu je bil važen činitelj tolmač, ki je vdanostne izraze domačega prebivalstva prevajal in jih lepo skodrane nizal pred knežjo dvojico. Mohamedancem baje ni bilo prav, da je tudi kneginja — ženska! — sprejemala njihove poklone, ki so veljali le njemu, mbretu! Predsodki o vrednosti ženske se pri teh preprostih ljudeh Mohamedove vere niso mogli ustaviti niti pred «mbretreso»... Ali kneginja je trdovratno vztrajala na svojem mestu in ni razumela ali pa ni hotela razumeti svojega položaja v novi domovini. Vsekakor pa si s tem svojim prvim nastopom ni utrdila simpatij med mohamedanskim prebivalstvom.

Dan 7. marca je bil narodni praznik in se je vsestransko praznoval. Ves dan so se vedno iznova pojavljale množice pred palačo in rroftale, dokler se ni pojavil na balkonu včasí knez ali pa tudi kneginja z majhnim prestolonaslednikom, ki se je znal z ročico prav lepo zahvaljevati za ovacije. Včasí je stopil na balkon tudi kak «dvorjan» in se s prijaznim smehljajem priklanjal in zahvaljeval za toliko mero navdušenja. Kratkotmalo, bilo je dovolj, da se je kdo pojavil in zahvalil, pa se je utešena množica mirno in zadovoljno razšla.

Seveda je dal neobičajni dogodek vsakomur dovolj snovi za razgovor in za komentarje, tako da je bil ves dan poln živahnosti. Za preprosto miselnost raznih gorskih plemen, ki so odposlala svoje deputacije, je značilno, da so ti ljudje povsem resno izpraševali, koliko posestev in čred ima knez, in ko so jim nekateri hudomušneži pojasnjevali to imetje v številnih tisočih ter omenjali celo kamele, so prav začudeno zmajevali z glavami in menili, da je tako prav.

Zvečer so množice zopet drvele na trg poleg palače, kjer so na visokih kulisah, ki so zelo spominjale na teater, zažigali umetelni ogenj — made in Italy —. To razsvetljevanje trga je trajalo pozno v noč in imelo veliko hvalležne «publike»...

Tako so bile širše sprejemne svečanosti končane. Vršile so se še razne zabave škipetarskega kova, nato pa se je mesto pričelo prazniti in množice so se porazgubile. Naslednje dni so bili na dvoru sprejemi in poklonitve zastopnikov diplomatskega in konzularnega zbora, predstavnikov oblasti iz raznih krajev in raznih drugih odličnejših osebosti. Ko nas je knez večjo skupino inozemskih novinarjev sprejel, nam je želel, da bi mogli iz Albanije poročati le prijetne vesti. Prilike so pa prav kmalu nanesle, da je bilo baš nasprotno mogoče.

Nato se je pričela doba «dela» za — ljubljeni narod.

Zeppelinovec — transoceansko prometno sredstvo

K. startu najnovejšega Zeppelinovega zrakoplova

V 10. številki IV. knjige je naš tednik izpregovoril o konkurenčnem boju med ladjami in letali. To je bilo tedaj, ko so Nemci spustili v morje dva oceanska orjaka, 46 tisoč tonski ladji «Evropo» in «Bremen». Tema dvema velikanoma na morju se sedaj pridružuje novo prometno sredstvo, ki naj oskrbuje zvezo med Evropo in Ameriko v zraku: orjaški Zeppelin «L. Z. 127».

Odkar je Charles Lindbergh preletel Atlantski ocean iz Amerike proti Evropi, nihče več ne dvomi, da bo zrakoplovstvo lažje zblížalo oba kontinenta kakor tako skrbno negovana morjeplovba med Evropo in Ameriko. V tem

tiči bistvo problema bodočih zvez med tema dvema svetovoma; in ker se la-dijski promet ne da pospešiti tako, da bi parniki iz Amerike v Evropo ali nazaj vozili samo dva dneva in še manj, je pač vsakomur jasno, da se bo raz-

vila med ladjami in letali huda konkurenca za prvenstvo. Na čigavi strani bo v času moderne tehnike in veliko bolj izpopolnjajočega se zrakoplovstva zmaga, je že danes precej gotovo.

Balon in zračno ladjo so do nedavno smatrali za preveč okorni prometni občili, da bi mogli z uspehom konkurirati z aeroplani. Zato je prva leta po vojni vse kazalo, da bodo Zeppelinovce docela izpodrinila letala. Šele pred dvema letoma se je pokazalo, da so tudi zračne križarke porabna prometna sredstva. Tedaj je namreč vodja Zeppelinovih tvornic v Friedrichshafnu dr. Eckener letel čez Ocean v Ameriko, kjer je oddal vladi Zedinjenih držav zračno križarko «Los Angeles» (Z. R.

širino pa, na najširšem mestu, 33,7 m. Stene zračne ladje niso iz kovine. Pravi obod je iz aluminijevega bronca. Ogrodje je iz duraluminija, ki se je topot prvič uporabljal pri konstrukciji take ladje. Obod je opet še z bombaževino.

Hodniki, ki vežejo posamezne prostore med seboj, so leseni, gondola za vodjo zrakoplova pa je tako nameščena, da ima odprt razgled na vse strani. Krmilar ima posebno kabino, ki je velika trikrat tri metre. Poleg volana za stransko in višinsko krmilo so višinomer in drugi aparati. V navigacijski kabini stoji posebna miza za zemljevide, termograf in telefonska naprava, ki je zvezana z vsemi prostori zračne ladje.



SENCA NAJNOVEJSEGA ZEPPELINOVCA

III.), katero je dobavila Nemčija Ameriki na račun reparacij.

Polet se je obnesel in dasi je bilo Nemcem zabranjeno graditi zračne kolose kakor je bil Z. R. III., vendar ni dr. Eckener izgubil poguma. Delal je naprej na ustvaritvi stalne trgovinske zveze med Španijo in Južno Ameriko. Plod tega dela stoji zdaj pred nami. Prošli teden se je v Friedrichshafenu dvignil v zrak nov Zeppelinovec, L. Z. 127, ki morda pomeni začetek nove dobe transoceanskega prejeta med obema kontinentoma.

L. Z. 127 je največja zračna ladja svoje vrste. V dolžino meri 236,6 m, v

Posebno pozornost zasluzi kabina za radiotelegrafista, ki je opremljena z generatorjem za visoko napetost (1500 voltov) in z malim oddajnikom za 140 vatov ter z zasilno oddajno napravo (70 vatov na daljavo 750 km). Ne manjkata seveda niti prejemalca za dolge in kratke valove.

Vis-a-vis radio-kabini leži električna kuhinja, prirejena za posadko 30 oseb, ladijske častnike in še približno 20 pasažirjev. Dvorana za zabavo pa je celih 5 m široka. Opremljena je s štirimi mizami, štirimi melhkimi stoli in divanom. Seveda ne manjkajo preproge. V tem prostoru prevladuje rdeča barva.

Tik dvorane je deset kabin z dvajsetimi posteljami in z umivalnicama za gospode in dame. Skladišča za prtljago in pošto so v trebuhu ladje.

Novo zračno ladjo ženejo Maybachovi motorji, ki jih je po številu pet. Vsak od njih razvija 530 konjskih sil, kar da skupaj 2650 HP. Motorji so montirani v petih posebnih gondolah.

Tehnična senzacija

tega Zeppelina je nov plin, ki žene stroje in ima isto specifično težo kot zrak. Vodstvo Zeppelinovih tvornic ga označuje za ogljikov vodik. Ta plin je zamenjal Blauov plin, s katerim so hoteli



DR. ECKENER

gnati motorje pred prvim poskusnim poletom. Motorji pa imajo še eno posebnost. Obratujejo namreč lahko s tekočim gorivom. Zaradi tega bo imel L. Z. 127 s seboj tudi potrebno količino bencina, seveda samo v rezervi.

Normalna brzina novega Zeppelinovca znaša 117 km na uro, največja dosegljiva hitrost pa je 128 km. Brzina se še poveča, če leti zračna ladja v pravcu, kjer jo podpira ugoden veter.

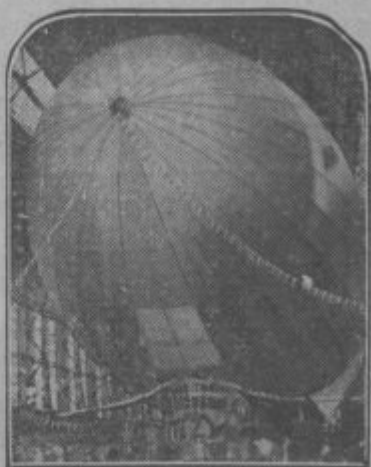
Prvi polet

L. Z. 127 je bil napovedan za začetek avgusta. Rok pa se je zavlekel. Pokazale so se tehnične težkoče, ki se niso dale hitro premagati. Zlasti je velala velikanske ovire dobava potrebnega plina. Kemični laboratorij ni mogel korakati vstric s tehničnimi deli. Pr-

votna domneva, da bo mogla kemična tvornica vsak dan napraviti 3000 kubičnih metrov gonilnega plina, se je izkazala za previsoko. Za glavno Zeppelinovo vožnjo iz Evrope v Ameriko pa je potrebno 30 tisoč kubičnih metrov plina. Zbog počasne dobave tega sredstva so se poslužili za poskusne polete bencina.

Poskusni polet nad okolico Friedrichshafena, ki je trajal tri ure, je uspel. Dr. Eckener namerava podvzeti še nekaj sličnih poskusov, ki bodo daljši od prvega. Najdaljša poskusna pot novega Zeppelina vodi do Stockholma, kjer je dr. Eckener obljubil obisk švedskemu kralju, ki se za stvar zanima. Vožnjo iz Evrope v Ameriko pa nastopi L. Z. 127 meseca oktobra. Ta vožnja hoče pokazati, da so Zeppelinovci popolnoma kos svoji nalogi in da lahko uspešno konkurirajo s transoceanskimi ladjami.

Zelo zanimiva bo služba na tem poletu. Dr. Eckener je napravil osnutek za trojno izmenjavo osebja, ki bo zaradi tega štelo 30 do 40 mož. Vrhovno vodstvo poleta bo imel dr. Eckener sam, poleg njega bodo na zračni ladji fungirali kot častniki: Flemming, Lehmann in Wittemann, v. Schiller, Pruss in Scherz. Zadnji trije bodo opravljali navigacijsko službo. Pri krmilu bo tudi Eckenerjev sin. Kot opazovalec se bo udeležil vožnje Amerikan Rosendaal, poveljnik «Los Angelesa», prej Z. R. III. Amerika torej pazno zasleduje razvoj zračnega prometa z Evropo in budno pazi, kakšno vlogo bo imel v tem pogledu tip Zeppelinovih ladij.



Mati carja Nikolaja II.

Po vesteh iz Kopenhagena na Danskem leži mati bivšega ruskega carja na smrtni postelji. Prinašamo opis življenja te zanimive starke, ki je izšel malo pred njeno boleznijo v »New York Times«.

Letos v juliju se je ves svet spominjal zgodovinskega dne pred desetimi leti, ko je bila v Jekaterinburgu umorjena rodbina odstavljenega »carja vseh Rusov« s carjem vred. Redkokomur je bilo znano, da mati tragično umrlega carja Marija Feodorovna živi v majhnih vilah blizu danskega glavnega mesta Kopenhagena. Ona je izmed kraljic v pregnanstvu, ki jih je po vojni več, najbolj tragična osebnost. Treba pa jo vzeti s čisto človeškega stališča. Starika še danes ne verjame, da bi bil njen sin car Nikolaj II. mrtev. Nič ne more matere preveriti, da so resnične strašne vesti o usodi carske rodbine. Za nekdanjo carico se je Rusija zavila v temo; nič ne ve, kaj se dogaja v tem mraku, a materinsko čuvstvo ji pravi, da imajo sina Nikolaja zaprtega nekje globoko v Rusiji in da ne sme dati glasu od sebe.

Videla je, kako se je mogočno cesarstvo rušilo v razvaline; doživela je grozote revolucije, prebila dolga leta v pregnanstvu, venomer upajoč, da se pojavi kak glas o sinu. Morda je bilo prav to upanje sila, ki je starko toliko časa držala pokonci. Sicer živi popolnoma osamljeno. V poslednjem času se sploh ne gane nikamor iz hiše. Vsakdanjo vožnjo z avtom, ki ji je bila preje najljubša zabava, so morali opustiti, ker jo je preveč utrujala. Ruski rojaki, ki z njo vred dele bridko usodo pregnancev, gledajo na njo tako kot v dneh starega cesarstva; tudi v tujini jim je bivša carica simbol vsega, kar je bilo v prejšnji, »njihovi« Rusiji, veliko in močno.

Dragoceno krono, ki jo je nosila kot carica, ima zdaj sovjetska vlada. Armade, ki so jo pozdravljale kot vladarico, so se razkropile na vse vetrove. Dvora, ki mu je bila gospodarica, ni več. Toda Marija Feodorovna, hčerka kraljeva, soproga in mati carjeva ni izgubila poguma: vzlic visokim letom dviga ponosno svojo sivolaso glavo in volino prenaša vse udarce usode.

V njeni hiši se ne opravljajo molitve za dušo rajnega carja Nikolaja, marveč je vse pripravljeno, da ga sprejmejo,

če bi se tudi on pojavil v pregnanstvu. Ko se je pred tremi leti veliki knez Ciril sam izklical za carja, mu ni hotela stara carica-vdova priznati tega naslova. Takrat je pisala velikemu knezu Nikolaju: »Vest me je globoko pretresla, kajti nihče nima pravice, da upihne zadnji plamenček mojega upanja.«

Ko je bivala za časa prevrata na Krimu, kamor se je najprej zatekla in je zunaj divjal vihar revolucije, ko je bil že ves svet presunjen od vesti o strašnem umoru carske rodbine, je stara carica-mati odredila, da je vse noči gorela lučka na oknu njenega stanovanja.

»Luč je znamenje mojemu sinu.« je pravila. »Če bo prišel k meni, bo videl, kako hrepeneče ga pričakujem.«

Če bi bil Nikolaj v zadnjih letih svojega vladanja poslušal nasvete svoje matere, bi bil morda še danes kak Romanov na ruskem prestolu. A nad njim, neodločnim, melanholičnim slabičem, si je pridobila popoln vpliv žena, ki je podlegla Rasputinovemu pogubnemu duhu.

V neki noči, ko bi se imel strmoglavljeni car odpeljati v Carskoje selo v ujetništvo, mu je mati dala na razpolago svoj avto in ga je vso noč nago-varjala, da naj se reši z begom. Zaman. Drugo jutro jo je sin resignirano zapustil in pohlevno krenil v ujetništvo.

»Čvrsta in ravna kakor kip iz marmorja.« piše neki očividec, »je stala mati na pragu. Nič ji ni moglo zlomiti kraljevskega ponosa in samoobvladovanja.«

★

Tej ženi so po pravici nadeli naziv »solzna kneginja«. Kot hčerko danskega kralja so jo še mlado zaročili z ruskim carjevičem Nikolajem. Ta zakon pa se ni nikdar uresničil. Nekega dne je pokleknila pred zaročenčevo smrtno posteljo. Poklical jo je še ob pravem času v Nizzo, da bi čula poslednjo željo umirajočega. Morala mu je obljubi-

biti, da se bo poročila z njegovim bratom Aleksandrom. Prvikrat je občutila bridkost usode. Še istega leta — dne 26. oktobra 1866 — je bila princesa Dagmar pod imenom Marija Feodorovna poročena s carjevičem Aleksandrom.

Bombni atentat na carja Aleksandra II. v Petrogradu je storil iz prestolonaslednikove žene rusko carico. Aleksander III. je prevzel žezlo, in položil danski princesi na glavo carsko krono. Bilo je to v Moskvi ob nepopisnem slavlju.

Marija Feodorovna je imela dve sestri. Ena — Aleksandra — je postala angleška kraljica, druga — Olga — pa se je omožila z vojvodom Cumberlandskim.

Po kronanju je sledilo trinajst mirnih in srečnih let. Marijo Feodorovno je odlikovala mimo telesne lepote tudi svojevrstna očarljivost. Imela je vrhu tega krasno razvite duševne sposobnosti. Že kot princesa je veljala za pametno dekle. Dobro je poznala mednarodno politiko, nje spletke in nevarnosti. Postala je odločna nasprotnica reakcionarne zveze treh cesarjev, ki jo je skoval lisjak Bismarck. Po njeni zaslugi se je naposled razdrla ta tovarišija in se sklenila francosko-ruska zveza.

Po Aleksandrovi smrti je zasedel ruski prestol njen sin Nikolaj in Marija Feodorovna je počasi izgubljala svoj prejšnji vpliv. Nikolaj je bil vedno nje- no najljubše dete. Izpočetka je kot vladar rad poslušal nasvete svoje izkušene matere, polagoma pa je zlezal docela pod vpliv svojega dvora, ki se je naposled — vzlic vsej siceršnji vzvišenosti in ceremonijelu — globoko ponižal in zapletel v kaj nečedne odnose. Na dvoru je zavladal sibirski kmet Rasputin in carica- vdova je bila potisnjena docela v ozadje.

Znano je, kaj je bilo potem. Vojna, ki na njo Rusija ni bila dovolj pripravljena, je popolnoma razmajala državne temelje. Revolucionrske sile, ki so imele za sabo simpatije vseh zatiranih in socialno neizlivetih slojev, so se sproščale bolj in bolj. Po treh letih bojevanja in po hudih napakah s strani dvora in njegove vlade, je izbruhnila v Petrogradu revolucija in cesarstvo je bilo strmoglavljeno. Carsko rodbino so uje- li in zaprli, le Marija Feodorovna je z nekaterimi zvestimi oprodami pobe-

nila v neko pristanišče blizu Jalte na Krimu. Rasputina je — kakor znano — že preje ubil velik knez Jusupov.

Carico vdovo so često nagovarjali, da naj odpotuje v Anglijo k sestri, bivši kraljici, ali pa na Dansko — v svojo domovino. Starka se ni dala pridobiti za tak beg; hotela je, da bi se vsa rodbina skupaj rešila. Bila je predvsem mati in je hotela ostati sinu ob strani, če bi jo bil klical na pomoč. A carju ni bilo več pomoči. Kaj se je zgodilo z njim in z njegovimi, vemo vsi. Zadnje ostanke, ki so jih po umiku boljševikov našli v Jekaterinburgu, — tri kovčege z dokumenti carske rodbine z žarami, katere baje vsebujejo pepel umorjenih trupel, ki so jih morilci sežgali, je neki francoski general prenesel v Francijo in izročil v varstvo velikemu knezu Nikolaju Nikolajeviču.

Carica-mati je še vedno čakala na Krimu — čakala žalostno kakor Nioba. Ni mogla verjeti vsemu, kar se je šepetalo okoli nje — vztrajala je vzlic bednemu položaju in sirovim žalitvam s strani boljševiških revolucionarjev. Naposled se je vsidrala v Jalti angleška vojna ladja in tako je bila njena rešitev zasigurana.

Šele ko so zapuščali Krim zadnji ostanek Wranglove razbite vojske, se je še vedno upajoča Marija Feodorovna odločila za odhod. Stopila je na vojno ladjo, ki je prepeljala predzadnjo rusko carico — turoben osanek minljive slave Romanovih — v Carigrad. Venomer je starko morilo hrepenenje po izgubljenem sinu v Rusiji. Mnogo tega je izginilo, ostala je materinska ljubezen in zvestoba kraljevski časti. Iz Carigrada so prepeljali starko na Angleško k sestri — materi kralja Velike Britanije, ki je bivala v Sandri-ghamu. Tako sta se srečali dve sestri — danski princesi — kot zlomljeni star-ki. A najtežje breme je nosila »solzna kneginja« Marija Feodorovna. Iz Anglije so jo zvalili mladostni spomini na Dansko, kjer se je naselila v villi »Hviddoere« blizu Kopenhagena.

Ruski aristokratje so se radi ustavili v tej villi in se poklonili carici-materi. Tu je živel zadnji ostanek carskega dvora in gostje so se sprejemali po njihovih časteh. Lahko razumemo dušo te starke in vemo, da je silno mrzila sovjetsko vlado, ker ji ni mogla odpustiti postopanja z njo. Ko je živela na Krimu, so ji nakazali sto rubljev me-

sečne podpore. Ker ni mogla živeti s to svoto, se je obrnila na sovjet s prošnjo za povišanje.

Odgovor je bil cinično-zasmehljiv.

»Potrebujemo pisarja,« so ji rekli, »in če hočete imeti postranski zaslužek, se lahko potegujete za to mesto.«

Ko se je pred leti mudil na Danskem italijanski kralj Viktor Emanuel, je hotel obiskati tudi carico-mater. Že se je pripeljal pred vilo, toda vrata so mu bila zaprta. Ponosna starka ni hotela sprejeti kralja, ki je gostil sovjetskega komisarja Čičerina.

Deset let že živi v blodni veri, da se bo vrnil izgubljeni sin, bivši car Nikolaj. V njenih letih postane človek te-

lesno in še bolj duševno prešibek za resnico, ki bi ga udarila naravnost v srce. Mora se tolažiti s to ali ono iluzijo. Tudi carica-mati se je oprijela samoprevare kot edine rešilne bilke v njenem položaju. Kdo bi ji zameril, da nima živcev za dogodke, ki jih ni nikdar pričakovala in umevanja za socialni preobrat, za katerega ni bila vzgojena. Njena usoda je človeško umljiva in tragična, toda življenje gre preko osebne tragike. Stari svet se je v Rusiji neizprosno podrl in na plan je stopil mlajši, ki je bolj sposoben za življenski boj. Sence preteklosti se umikajo v grob... Nikdar več ne bo tega, kar je bilo.

T. S.

Pustolovsko življenje Jacka Londona največjega pisatelja sodobne Amerike

(S sliko na naslovni strani)

Tudi med Slovenci znani ameriški pisatelj Jack London se je rodil 12. januarja 1876 v San Franciscu, Kalifornija. Njegovi predniki so prišli v 18. stoletju iz Londona. Starši so imeli farmo; oče je bil Lincolnov vojak v ameriški meščanski vojni. Jack je dovršil ljudsko šolo in pomagal očetu na polju, medtem pa je pridno čital knjige o Indijancih in pustolovskih potovanjih ter je sam uganjal razne pustolovščine. Še mlad je vzljubil morje in se kot enajstletni deček pridružil nekemu ribiču, ki ga je imel več dni pri sebi na ladji. Prva morska pustolovščina ga je tako navdušila, da je bil ves neumen za mornarstvo.

V petnajstem letu je moral na delo. Začel je v tovarni v Oaklandu za vkladanje rib v pločevinaste škatle. Delal je deset ur na dan in dobil po deset centov na uro, torej dolar na dan. Izkoriščanje otrok v tej tovarni je bilo grozno. Takrat je v Londonu vzkliha prva iskra upornišva, ki se je kasneje razvila v mogočen plamen revolucionarnarstva proti velikemu kapitalizmu. Leto dni je tako garal, več ni mogel. Prihranil si je nekaj denarja, drugo pa si izposodil od zamorske dekline pri očetu in si je kupil čoln za tri sto dolarjev. Ves srečen se je vrzel v prvo pravo pustolovstvo: pridružil se je »mornari-

ci piratov na ostrige«. To so »tatovi«, ki pobirajo ostrige v prepovedanih ležiščih sanfranciškega zaliva in jih prodajajo trgovcem pod ceno. Jack je bil najdrznejši med vsemi takratnimi »pirati«. Dobil je ime »princ ostriznih piratov«. Leto dni je gusaril, imel pa je srečo, da ga ni straža nikdar prišla, daš ga je lovila nešteto krat. Kajkrat so mu žvižgale krogle mimo ušes. Pri trgovcih, ki so jim »piratje« nosili nakradene ostrige, je videl Jack velike sleparije in grdo pijančevanje. Vse to je kasneje opisal v povesti »John Barley-corn«.

Ko se je naveličal nevarnega posla in zvez s propalicami, je pustil piratstvo ali od morja se ni mogel ločiti. Šel je torej v drugo skrajnost in stopil v ribiško stražo. Bilo je takisto nevarno delo; zdaj je namreč moral loviti »pirate« in druge ribiške tatove; mnogokrat je bil v smrtni nevarnosti. Ko se je tudi tega naveličal, je krenil k pravim ribičem in mornarjem in brodaril ob obrežju Tihega oceana. V tej službi — bilo mu je 18 let — se je prvič podal na odprto morje in je doživel več viharjev in drugih izkušenj pomorskega življenja, kar je pozneje tolik živo opisal. Nikjer pa ni vztrajal dolgo in tako je bilo tudi njegove prve ribiško-mornarske karijere kmalu konec.

Vrnil se je domov (1894). Spet je moral iti v tovarno. Zdaj je poizkusil y jutni tovarni, kjer je ponovno garal za dolar dnevne mezde. To ga je zelo potrla. Da pozabi na garanje, je ob prostem času pridno čital svoje staro priljubljeno štivo o pustolovščinah. Ker je imel že precej izkušenj, mu pride na misel, da bi tudi on kaj napisal. Prva prilika se mu je ponudila, ko je lokalni list v San Franciscu razpisal nagrado za najboljši spis o vtisih z morja. Jack hitro napiše članek o tajfunu in — dobi pet in dvajset dolarjev nagrade. V tovarni je delal 25 dni za toliko denarja, članek pa je bil spisan v eni noči. To ga je tako navdušilo, da je brž napisal nekaj drugega, kar pa je gladko sfrčalo v koš. Bil je poparjen, a ne dolgo. Spoznal je, da mu manjka šole v jeziku; ki je bil pre malo gladek in v slovnici, ki je bila pomanjkljiva. Zato je podvojil čitanje; poleg piratskih romanov se je lotil tudi klasičnih del. Poglobil se je v sodobno ameriško slovstvo in šele sedaj spoznal, kako revni so bili njegovi pisateljski poizkusi. Hkrati ga je oče njegovega prijatelja, s katerim je delal v jutni tovarni, seznanil z Marksom in socialistično idejo. London je zdaj našel pravi tir.

Leto kasneje je obrnil tovarni hrbet in postal »tramp«, potovalec, ki krade vožnjo. Ukradel se je na parnik in ušel na suho v južni Kaliforniji. Tam se je vtihotapil v tovarni vlak, ki ga je odpeljal v Nevado, kjer se je sprijateljil s celo četo »trampov« in je z njimi potoval nekoliko peš, včasih pa v »kravjih pullmanih« (vozovih za živino) po vsem osrednjem zapadu in vzhodu do Newyorka, po Kanadi in nazaj v Kalifornijo. »Trampanje« mu je dalo dosti gradiva za pisanje; vendar se je hotel dobro pripraviti. V dvajsetem letu starosti se je vpisal v »high school« (štiriletna srednja šola). Bil je že tovarniški delavec, ribič, mornar, tramp, pisatelj pustolovskih povesti, socialist in zdaj — dijak. Med učenjem je obnovil pisanje in se je z vnemo oprijel socialistične agitacije. Pisal je skromne črtice in članke za razne, popularne magazine (revije) in delavske tednike. Veliko je napisal med študiranjem, obenem pa se učil s tako energijo, da je izdelal predpisano število redov v dveh letih in »high school« je bila dovršena. Nato je šel na državno univerzo, katere pa ni dovršil. Med počitnicami po prvem letu

je poiskal delo na nekem renču, da si prisluži nekaj dolarjev, tedaj pa je prešnil vso Ameriko glas, da so v Klondike v Alaski našli zlato. London je brž pozabil na univerzo in vse drugo in je sklenil, da pojde v Alasko po zlato.

V dveh dneh — niti staršem ni povedal — si je bil izposodil denar in odpotoval z veliko armado iskalcev zlata v Klondike. V divjinah Alaske je bival približno eno leto. Vrnil se je v Kalifornijo — brez beliča v žepu. Zlata ni našel — kakor tisoči drugih ne — našel pa je dovolj bojev, stradanja, trpljenja in drugih bridkih izkušenj, ki jih je potem mojstrsko opisal v zbirki črtic pod naslovom »The Call of the Wild« (Klic divjine). Doma je našel veliko bedo in zmedo. Oče mu je bil umrl in skrb za mater in ostale v hiši je zdaj prešla nanj. Moral je nekaj začeti; s pustolovščinari ni mogel nahraniti niti sebe, kamoli drugih.

Spet se je bil zatekel k magazinom in je lovil dolarje, kjer je mogel. Napisal je dolgo vrsto črtic, kratkih novel in člankov ter daljše delo »The Son of the Wolf« (Volčji sin) V štiri in dvajsetem letu se je oženil z dekletom, ki mu ni bilo čisto nič sorodno po duhu in sreču. Naredil je naglo — kakor je Jack London malone vse delal v naglici — in se je potem bridko kesal. Zakon je bil nesrečen. On sam ga imenuje »dolgo bolezen«. Žena mu je rodila dve hčerki, a čez tri leta sta šla narazen. Dve leti kasneje ga je tožila za popolno ločitev in je iztožila vse, kar mu je mogla vzeti.

Razočarani mladi pisatelj je spet bežal od doma. V tem času je njegovo pero udarilo ob pravo revolucionarno struno. Spisal je »Tramp«, »Class Struggle« (Razredni boj) in novelo iz pomorskega življenja »The Sea Wolf« (Morski volk). Medtem je obiskal Newyork in se odpeljal prvič v Evropo. Posetil je Anglijo, ki pa mu ni zapustila dobrih dojmov. Pisal je prijatelju, da je našel »domovino svojih očetov v gosti megli«. Ko se je vrnil v Ameriko, je izbruhnila rusko-japonska vojna (1904). V tej je videl London novo pustolovščino in brž se je ponudil listom za vojnega poročevalca. Ponudba je bila sprejeta in je odpotoval v Mandžurijo.

Novo razočaranje! Jack London ni bil rojen za vojnega poročevalca. Čez tri mesece je bil že doma »bolan v duhu« — kot je dejal — in togoten na

japonske cenzorje, ki so mu pokvarili delo in veselje. Ko se je izkrcał na suho v San Franciscu, ga je čakala uradna vest, da mu je žena — ki ga je bila takrat tožila za ločitev zakona — dala na sodišču zarubiti vse premoženje, tudi knjige — »orođje njegove obrti« kot je rekel — in plačo, ki so mu jo dolgovali časopisi za vojna poročila, kolikor jih ni japonski cenzor okrnil. Bili so težki dnevi, ali Jack je premagal vse udarce in z novo vnemo nadaljeval pisanje. Pol ducata listov in revij je priobčevalo njegove vtise iz Mandžurije, in novele, zajete iz vzhodnih dežel.

Samski, ponovno svoboden, je odšel na novo pomorsko potovanje po Tihem oceanu, potem pa se je klatil po Kaliforniji, največ po renčih, kjer je samotaril in pisal. Leta 1905. se je drugič oženil. Topot je zadel boljše. Dobil je zelo inteligentno ženo, somišljenico in ljubečo družico, miss Charmian Keltridge, ki je pridno delila z njim vse njegove pustolovščine in delo ter mu je tipkala spise vse do njegove smrti. Z drugo ženo je krenil na pot, na dolge »medene tedne«, ki so bili takrat njegova prva predavateljska turneja po deželi. Obiskala sta Boston, Newyork, Chicago in druga ameriška središča, kjer je Jack predaval na univerzah in v delavskih dvoranh o svojih revolucionarnih težah. Nato sta šla v Florído, na Kubo in Jamajko. Vrnivši se v Kalifornijo, si je kupil lastni renč (velik kos sveta s poljem, sadovnjakom in gozdom) Glenn Ellen v zelo romantičnem kraju blizu Santa Rose. Ta kraj mu je tako ugajal, da ga je nazval »Blessed Ranch« (blagoslovljeni renč). Z največjim entuziazmom se je lotil dela. Postavil si je skromen dom in hlev za konje, ki jih je zelo ljubil. Ježa mu je bila največje veselje; kadar je počival med pisanjem ali drugim delom, je vselej zajezdil konja in dirjal milje in milje daleč po gozdu. Njegova pomagagača na renču sta bila dva Japonca, ki ju je visoko cenil in dobro plačeval.

V tem času je spisal dve knjigi »Moor Face« (Lunin obraz) in »Love of Life« (Ljubezen žvljenja) ter dolgo vrsto novel za magazine. Honorarji za spise so zdaj redno prihajali. Nekateri založniki so imeli z njim pogodbo za toliko in toliko tisoč besed po toliko in toliko od besede ter so mu kar v naprej plačevali, tako da je bil potem primoran pisati. Hkrati je pisal gratis članke za

socijalistične liste, nekajkrat je celo kandidiral. Prijateljem je rekel, da je zato sprejel kandidate, ker je dobro vedel, da ne bo izvoljen.

Spomladj 1906 je bil v San Franciscu katastrofalen potres in je prizadejal tudi Londonu občutno škodo. Novi hlev je bil v razvalinah in tudi hiša je dobila nevarne razpoke. Baš takrat je spisal svojo najrevolucionarnejšo povest »The Iron Heel« (Železna peta), ki jo je bil sprva namenil nekemu magazinu. Urednik jo je odklonil! Ponudil jo je drugim popularnim revijam. Nič. Vsi po vrsti so odklanjali rokopis, češ, da je spis »blazno radikalen«. Naposled je rokopis poslal založniku, s katerim je imel pogodbo in od katerega je že dobil honorar! Ta je bil primoran založiti knjigo, dasi je protestiral na vse kriplje — naposled pa je bil vesel Londonove trme, zakaj knjiga se je prodajala kot nobena druga na ameriškem knjižnem trgu. Revolucionarni svet je pozdravil knjigo z največjim navdušenjem in socijalistična kritika je izjavila, da ni še noben pisatelj pred njim tako temeljito opredelil socialističnega modroslovja kot London v prvem delu »Železne pete«, dočim je nasprotna kritika imenovala avtorja — anarhista, ki je zabredel med preroke. London je odgovoril zadnji, da je knjiga svarilo Ameriki, da se kaj takega res ne pripeti, ni pa prerokovanje, da se bo zgodilo to, o čemer piše.

Potresna nesreča, spor z založniki in druge sitnosti so spet podžgale Londonovo žilico nemira. Kupil si je jadrnico »Snark« in v letu 1907. odšel z ženo na novo pomorsko potovanje. Dve leti in tri mesece sta plula po širokem Pacifiku in obiskala Havajske in druge otoke, Avstralijo in Južno Ameriko. To je bila njegova največja in najplodovitejša pustolovščina. V kabini svoje jadrnice je spisal dela: »Martin Eden«, »South Sea Tales« (Povesti z Južnega morja), »The House of Pride« (Hiša ponosa), »A Son of the Sun« (Sin solnca) in veliko številu drugih. Med potovanjem je pisal tudi poročila o krajih in ludeh in svoje vtise za razne liste, ki jih je sprti pošiljal, sprti so prihajali za njim tudi honorarji. Ta avantura mu je prinesla precej denarja, tako da je, ko se je vrnil domov, lahko povečal svoje posestvo in sezidal nova poslopja.

Ni dolgo ostal doma. Kupil je drugo jadrnico in križaril z ženo vred ob obali Pacifika, koder poprej še ni bil. Nato

sta potovala po suhem v vozu, ki so ga vlekli štirje konji. Prevozil je 1500 milj po Kaliforniji, Oregonu in Washingtonu ter je doživel celo vrsto novih incidentov, ki jih je potem tako mojstrsko naslikal s svojim besednim čopičem v črticah in novelah. Leta 1912, sta se odpeljala v Newyork, od tam pa s parnikom do rta Horn na skrajnem koncu Južne Amerike.

Jack London ni mogel živeti, če ni bil vedno in vedno na potu, a najrajši je bil na morju. V ladijskih kabinah je spisal najslikovitejša dela.

L. 1913. je bilo zanj najmirnejše in — najslabše kot je omenil v pisnih prijateljem. Bil je vse leto doma! Tedaj je predsednik Wilson spomladi l. 1914. poslal vojaško ekspedicijo v Mehiko. Videlo se je, da bo vojna — in Jack je spet zbežljal. Ne, za vojnega poročevalca ni hotel več iti — čeprav je dobil ponudbe — bridka japonska izkušnja mu je bila še predobro v spominu. Šel je v Mehiko na svojo pest, da vidi vojno z mehiške strani. Vojne pa ni bilo. Kljub temu je ostal ondi nekaj mesecev. Posetil je okrožje skovečih petrolejskih vrelcev v Tampicu in opisal tamošnje delavske razmere. Poročal je, da je našel bojišče, ki nikdar ne pozna premirja. In ne samo to. Zasledoval je gibanje mehiških revolucionarjev, ki so takrat zbirali svoje oborožene sile v severnem delu dežele zoper tirana Victoriana Huerta. Ni trajalo dolgo — in ame-

riški listi so razkričali senzacijo, da je London stopil na čelo mehiške revolucionarne armade. »Jack London vodi armado vstašev v Mehiki«, so kričali debeli naslovi v listih. Vodil pa ni nikogar in se je smejal tem vestem.

Nekaj mesecev potem je vzbuknila svetovna vojna. Spet so mu ponujali službo korespondenta v Evropi. Odklonil je vse ponudbe rekoč: »Jacka Londona kot vojnega poročevalca so ubili Japonci leta 1904«. Rajše je opremil svojo ljubljeno jadrnico in se ponovno odpeljal na Havaje, kjer je ostal brez malega dve leti in pisal.

V avgustu se je vrnil na svoje posestvo. Naredil je načrt za novo potovanje po Ameriki, ali bolezen, ki jo je bil našel na Havajih, mu je prekrizala račun. Bilo mu je vsak dan slabše in 17. oktobra 1916 je mirno zaspal večni sen. Njegova zvesta družica Charmian, ki mu je sama stregla, mu je zatisnila oči. Ženji je razodel željo, kako naj ga pokoplje. To je storila. Njegovo truplo je bilo upepeljeno in pepel so odnesli na vrh visoke gore Sonome, kjer so ga zapečatili v izdolbini žive skale, s katere je najkrasnejši razgled po Tihem oceanu . . .

Jack London je umrl ob poldnevu svojega življenja, star 40 let. V osemnajstih letih plodovitega literarnega delovanja je spisal 338 spisov, ki obsegajo 49 knjig njegovih zbranih del, ki jih je izdala njegova vdova leta 1921.

I. Sprihancl-Duriš

Med Burjati na Bajkalu

Strahovito prerekanje je oživilo gozdno stezo med gorami. Šest nizkih jezdecev, širokoplečih, oblečenih v progaste suknjiče, je hitelo na drobno peketajocih konjih. Petorica je imela na glavah čebulaste čepice z ostro konico, dva sta imela rdeč svilen trak, le šesti je bil gologlav. Roke je imel zvezane z jermenom in privezane k sedlu.

Burjati so bili ujeli konjskega tatu. Z Bulak-ulusa na Tunki je izginilo v teku treh tednov več lepih, močnih konj. Burjati so bili na moč razburjeni. Včeraj so zalotili v gozdu neznanega človeka — Burjata odnekod iz stepe. Zdel se jim je sumljiv.

— Ujeli si nam konje.

— Nisem jih ukradel. Nič ne vem o njih.

Tajil je tako trdovratno, da so ga jeli prefepati. Čez noč je ležal pred kočjo v mrazu. Nišo mu dali spati. Tajil je venomer, se priduševal, prisegal bogovom.

Zdaj, ko so bili v zadregi, kaj storiti, so krenili z njim na šamanski kamen.

Naj odločijo duhovi Bajkala.

Zavili so k Angarskim vratom. Reka je divje šumela, bučala in se penila.

— Tamle je šamanski kamen. Govoril!

Vsi so postali. Kazali so na razpenjeno reko, ki priteka iz jezera, se odzija ob belo skalo sredi korita, ob »ša-

manski kamen», ki zadržuje ogromno vodovje Bajkala, ob kamen, kjer imajo bogovi svoje priljubljeno zbirališče, ob nedostopno točko, kjer vladajo skrivnostne prirodne sile. Kaj je človek proti njim?

— Govoril!

Ujetnik se je boječe ozrl in vztrepetal; senca mu je švignila v očeh in kakor da bi bil nenadoma prišel k sebi, je dejal odločno:



— Nisem ukradel konj, naj me čuje Šamanski kamen! Nisem ukradel, tako mi Bog!

Sklonil je glavo globoko k sedlu.

Petorica jezdecev se je spogledala. Molčali so. Najstarejši je vzpodbodel konja k ujetniku, izdrl svoj »hatega« nož in na mah prerezal tujcu jermenj.

— Pojdi. Ne jezi se na Tunko. Zbogom!

Tujec je trenutek obstal, nato pa je stisnil konja in ga vzpodbodel; konj se je spustil v dir. Pri gozdnem zagibu je tekel skokoma. Petorica jezdecev se je spet spogledala.

— Bog ga ubije, kdor je lagal! — je rekel stari Burjat. Poklonili so se nizko pred belo skalo in so korakoma odpekotali domov...

★

Ta dogodek vam kaže, kako Burjati časte Šamanski kamen. Kdor pred njim priseže, obljubi ali koga prekolne, ve, da to drži, zakaj vsaka beseda je ru obveza, vsaka kletev strahotna... Burjati imajo mnogo bogov, verujejo v duhove in v skrivnostne prirodne sile. Pokrajina, v kateri bivajo, je taka, da ima njihova vera mnogo naravnih razlogov.

Sam Bajkal — ogromno jezero, Svelto morje, kakor mu pravijo — je pri-

rodni čudež. Kakor je čudovito lep, kadar je mirno vreme, ko mu je površina tiha in posuta z zlatimi odsevi, tako je strahoten, če se razdivja na njen veter »sarmá«, ki prihaja z mrzlim dihom in tako biča valove, da se dvigajo več metrov visoko in besno bijejo ob obrežne čeri in razrovano obalo. Pogled na razburkano jezero je zares strahoten. Noč, ki sem jo bil prebil na njegovi obali, kamor so še brizgali valovi, v ognju bliskov in v krutem bičanju dežja in nepopisnem grmenju, votlo odmevajočem v bližnjih gorah, — to noč štejem med one, ki jih svoj živ dan ne pozabim.

Ko so podzemске sile z mogočnim naporom oblikovale bajkalsko pokrajino, je nastala med gorami pregloboka kotlina (1650 m), ki se je napolnila z vodo ledenikov in se potem napajala s pritoki, dokler ni nastal današnji Bajkal.

»Mnogo sinov ima starec Bajkal, in vsi mu prinašajo plen in bogastvo, le hčerka Angara skuša potratiti njegove zaklade...« pravijo o njem Burjati, hoteč povedati, da 336 rečic prinaša vodo v jezero, reka Angara pa jo edina odnaša. Saj je to zares svojevrsten pojav; ogromno jezero, ki ima toliko pritokov, je tako trdno obdano z gorami, da ima samo en odtok — Angar-



ska vrata, skozi katera uhaja voda.

Angara je sama na sebi kakor nevihta.

Zelenkastosinja, večno ledenomrzla voda iz jezerskih globin se vali po koritu, odbijajoč se ob skale in skrita skališča s pomikajočim se kamenjem

in peščinami, ki so tako nevarna čolnom; vali se neukročena, razbrzdana, divja lepotica bajkalskih gora. Dolga je vrsta povesti, ki jih pripovedujejo okoliški prebivalci o Bajkalu in njegovi hčerki Angari; ti prirodni čudeži postajajo v njihovi domišljiji osebe, o katerih govore spoštljivo in boječe, kakor so tudi njihova srca polna strahu in spoštovanja.

V teh prekrasnih krajih žive ponajveč Burjati, mongolsko pleme, v glavnem pastirji čred, nomadi, nekaj pa tudi poljedelci. Žive v najrazličnejših razmerah: v zabajkalskih stepah, v sa-janskih gorah, na ravnici pod Irkutskim, v tajgi pod tuninskimi »Bjelkami«, t. j. večno zasneženimi gorami, ki se vzdigujejo strmo v nebo.

— Kako prekrasno! — vzklikne ostrameli popotnik.

Spremljevalec Burjat se začudi, nato pa se zadovoljno nasmehne, zmaje z glavo in pravi:

— Veliki, uhl! — Kako velik goral! Toda ni dober gora, malo žival, daleč hoditi moraš...

Umeva lepoto na svoj preprosti način; njemu je istovetna z bogatim lovom in z gozdnimi sadeži. Gozd je njegov pravi dom; tu je sedež njegovih bogov. V oddaljenih krajih, kjer ljudstvo sploh ni nič vedelo o omiki, se je ohranila stara vera gozdnih prebivalcev, šamanizem, vera v dobre in zle duhove.

Ondi, kjer so se približali civiliziranim ljudem, t. j. transsibirski cesti in železnici, so se Burjati prilagodili novim razmeram in izpremenili poleg načina življenja tudi vero. Na zapadni strani so se precej porusili: pozna se jim po obleki, govorici, stanovanjih in verstvu. Na vzhodu, kjer imajo stike z ostalimi Mongoli, je vplival nanje budizem in zapustil v njih globoke korenine. Budisti (lamaisti) priznavajo kot svojega cerkvenega poglavarja tibetskega dalaj-lamo. V Sibiriji je njihov najvišji dostojanstvenik Bando-Chamba ali Chamba-lama, ki biva v Bajkalu. Tu so namreč številni samostрани ali dasani, v katerih živi veliko lamov (menihov) z opatom šuretujem. Lami se uče najprej v šoli pri dasanu, nato pa študirajo in polagajo skušnje v Tibetu. Ker mislijo Burjati, da je lama nadnaravni zaščitnik menihov, se vsaka rodbina trudi, da bi imela kakega lamo. Lami žive v celibatu in sploh v odpovedi, dasi ne vedno.

Dasani so po večini lepe stavbe, ki nas po slogu spominjajo kitajskih pagod. Obdajajo jih zidovi. Skozi vrata prideš na dvorišče. Molilnica, ki se kar leskeče v zeleni in žolti barvi, je okrašena z neštetiimi traki, kosi platna i. t. d., ki »plapolaje v vetru molijo za prebivalstvo.« Menihi sami bivajo v majhnih hišicah po dvorišču. V molilnici blišči v somraku pozlačen kip Budhe, po policah in na majhnih podstavkih pa je vse polno burhamov, t. j. kipov raznih bogov. Božja služba obstoji v glavnem v prinašanju raznih žrtev (masti, žita i. t. d.) in v petju psalmov, ki ga spremljajo trobente, piščali, bobni in drugi instrumenti. Hrup je tak, da si mora neposvečen človek zamašiti ušesa. Nekateri trobente so tako velike, da jih mora nositi več ljudi. Ko trobentač zatrobi, se zdi, kakor bi predramil mrtvo pošast in bi »arjovela...»

Življenje Burjakov je kaj preprosto. Nekateri so napol stalni pastirji, drugi napol kmetje, ki pa po večini (zlasti na vzhodu) ne poznajo pravega kmetijstva, marveč se omejujejo na pridelovanje sena za črede pozimi. Travnike namakajo z vodo iz rek in potočkov tako, da skopljejo jarke; pred tujimi čredami jih varujejo tako, da jih ograde s plotovi. Poleti se pasejo črede na pašnikih, Burjat pa biva v poletni bajti, ki si jo splete iz šibja in ki nima oken; samo streha ima odprtino za dim. Za zimo se preseli v zimsko bajto, ki je že malce solidnejša. Burjatska selišča se vidijo velika, vendar biva v njih malo ljudi. Vsak se skuša nastaniti sredi svojih pašnikov in kar najdalje od sosedov, zato tu ne najdeš vasi kot pri nas, marveč so hiše močno razkropljene, malo gostejše so le okoli voda in cest.

Neprijazno podnebje, huda zima, neprilike z živino in pusto, trdo življenje — vse to je naučilo Burjata molčanja; postal je nedostopen in nezapljudljiv. Živi sam zase in trdovratno vztraja na svoji prvotni kulturni stopnji. Ondi pa, kjer so ga razmere same prisilile, da se stika z belopolnimi ljudmi in se brani pred njihovo invazijo, kaže nenavadno življensko sposobnost in talent za prilagoditev. Burjatski otroci so izborni dijaki, razumevajo vse hitro in lahko, kot trgovci so jako spretni in jih radi sprejemajo tudi v državno službo. Mnogi poznajo

naše kraje. Semkaj jih je zanesla vojna kot ruske ujetnike. A še danes srečate med begunci kakega Burjata. Če najdeš med njimi mladeniča s širokim, ploščatim, zagorelim obrazom, z mongolskimi očmi in kratko ostrizanimi lasmi, ki hodi nekam oprezno in s posebnim, primitivnim pogledom zrc okoli sebe, ga vprašaj kaj je.

— Kozak, Rus — ti bo odvrnil nedolžno.

Toda fant je zabajkalski kozak le po imenu, v resnici je dobri Burjat iz Vrhnje Udinskega ali iz Čite. Če boš dvomil o resničnosti njegovega odgovora, bo še užaljen, zakaj danes zares ne ve več, kdo je in odkod.

Zabranili so mu spominjati se Svetega morja, zelene Angare, srebrnega

snega na vršacih obmejnih gorâ, žoltih monastirov, širokih step in pašnikov na Olhonji. Životari tu med nami, medtem ko doma, tam daleč v domovini, buči razpenjena Bajkalova hči med skalami, šumi in se vrtinči okoli Šamanskega kamna, se besno zaganja v mogočno skalo, to prastaro pregrajo, gozdnih duhov in vodnih bogov, nad njimi se hahlja ledeni veter in v strašnem viharju prihaja kakor bog vseh bogov sarmâ . . .

— Sarmâ . . . — če izrečete to besedo, vztrepetata burjatski kozak, oči se mu zagledajo nekam daleč, daleč, srce se mu stisne od bolesti, zakaj tam, kjer je Bajkal, je izročil svoj dom nevarnostim in bedi . . .

(»Širým svĕtem«)

Rudolf Crnić, kapetan dolge plovbe

Po Sredozemskem morju

Z jugoslovenskim parnikom »Sud« v Maroko

II. V pristanišču Cette

Dne 31. avgusta zvečer smo končali izkrcavanje tovora in krenili pod vodstvom pristaniškega pilota skozi kanal St. Louis v Cette, drugo francosko trgovsko luko ob Sredozemskem morju. Komaj smo ostavili pilota na ustju prekopa, že se je znočilo in se je veljalo podvizati z vožnjo. Na levici smo ugleдали na dnu zaliva Fos lepo razsvetljeno mestoce Bouc, pri katerem je l. 1888. zletel v zrak naš bark (jadrnica s 3 jadri) »Hitar« skupaj s svojim kapetanom Antonom Šoičem iz Kostrene Sv. Barbare v Hrv. Primorju. Ladja je priplula iz Severne Amerike natovorjena s petrolejem. Katastrofa je nastala bržčas zbog neprevidnosti kakega mornarja. Potopila se je ladja in z njo vred dve tretjini moštva.

Noč je bila prekrasna. Zunaj na radi (sidrišču) pred prekopom je čakal neki parnik jutro, da bi se pomaknil dalje v pristanišče, kajti ponoči je plovba po ozkem kanalu sila nevarna in zabranjena. Ob zori omenjenega dne, ko smo prevalili 64 morskih milj, smo dospeli pred pristanišče Cette (Sète). Tu so kar gomazele majhne ribiške jadrnjače, ki so pravkar ribarile. Dokaj jak veter z WNW jih je gnal s precejšnjo brzino. Takrat se pojavi motorni čoln s fran-

coskim pristaniškim pilotom (peljarjem) in nas odvede v luko na prostor, ki nam je bil določen. Tu sem se spomnil, da je v naše luke mogoč pristop brez pristaniškega pilota, medtem ko je to v tujem svetu skoro nemogoče. Tu je tak pilot obvezen in ga mora vzeti in plačati vsaka ladja, dasi je poveljnik ladje slej ko prej odgovoren za vsako škodo, ki bi se nanesa lađji pod pilotovim vodstvom. Ali ne bi moglo ravnateljstvo Pomorskega prometa v Splitu predpisati za vse naše luke in zalive takih pilotov; marsikateri naš pomorščak iz tistega kraja bi bil tako našel vsaj za silo zaslužek in kruh?!

Pluli smo po desni strani valobrana in se spustili skozi pristanišče vzdolž po ozkem prekopu, ki se nahaja v sredini mesta. Odprli so nam dva mostova in čez pol ure manevriranja smo se zavezali v tretjem bazenu ob obali. Pristanišče je polno lađij, po večini španskih, ki privažajo iz bližnje Barcelone na tisoče sodov močnega španskega vina. Videti je, da je v pristanišču ogromen promet; kako tudi ne, saj se tu začenja — ali če hočete tako: končuje — sloveči Canal du Midi, prekop dveh morij, ki spaja Atlantski ocean s Sredozemskim morjem.

Značilnost tega pristaniškega mesta kakor tudi vseh pristaniških mest na

francoski obali je za nepoučenega tujca nekam presenetljiva: namreč to, da je v teh mestih malo Francozov. Poglavitni delavski živelj so Italijani in Spanci, zdaj pa se naseljujejo tudi Arabci in zamorci. Francozu nič kaj ne diše nizki poklici — on je lastnik ali pa vsaj delovodja. A Francija ima ogromno asmi-lactjsko silo. Italijani so že po večini naturalizirani Francozi in govore v družbi po francosko. Sovražijo Italijo in spoštujejo Francijo, ki jim je druga domovina. Njihova deca niti ne ume več laško. G. Mussolini bi rad to zastavil, a vse kaže, da bo njegov trud jalov. Italijanska službena statistika sama ugotavlja, da živi v Franciji 963.000 Italijanov.

Značilen je nadalje porogljiv mir, s katerim se Francija odziva na neresna in prepotentna italijanska izzivanja na francosko-laški meji. Pri Ventimiglie je italijanska meja prepolna karabinerjev, financarjev, fašistov-miličnikov in vojaštva, medtem ko na francoski strani ne vidiš skoraj nikogar. Zato pa so lani, ko so Italijani postali že preobjestni in so jeli prav drzno izzivati Francoze, le-ti v teku 24 ur zbrali na tej meji toliko vojaštva, da je kobaridskim junakom brž zlezel pogum v tresoče se hlače.

Mesto Cette leži pod hribom istega imena: izgradil ga je leta 1666. kralj Ludovik IV. Prepreženo je z več kanali, ki so spojeni z mostovi ter v marsičem nalikuje Benetkam. Hiše v mestu so po večini stare in skoraj v vsaki imaš trgovino, skladišče, bar, restoran, kavarno, gostilno ali kaj podobnega, ki vse izborno poslujejo.

Dela je tu v izobilju. Živi se dokaj poceni, vendar še zdaleč ne tako kot v Jugoslaviji. Edinole vino je dobro in se dobi res za mal denar. Ženske se oblačijo po modi, vendar so jim obleke iz cenene tkanine; tako nisem videl nobene dame, ki bi imela svilene nogavice. Francoz je varčen in resnoben. Na izprehodu po Avenue du Victor Hugo sem zvečer opazoval občinstvo, ki je poslušalo koncert mestne godbe; ljudje so se šetali in kramljali, vendar pa niti zdaleč ni bilo tistega hrupa in kričanja kot v laških in naših mestih. Zdi se, da celo mladi svet možno posnema starejše. Prevladuje sredozemski ženski tip: po večini so temnopolte, z velikimi in črnimi očmi.

V nedeljo dne 2. septembra je bila prirejena v mestu ljudska veselica. Igrali so tradicionalno igro v čolnih. Dva enako velika čolna, ta okrašen rdeče, oni modro, vsak z desetimi vesli, sta tekmovala takole: Na krmi (zadnji del broda ali čolna) so bile poševne stopnice, kjer je stal po en bojevnik z lesenim kopjem in ščitom. Pravi turnir na vodi. Ko se je zaletel čoln proti čolnu, sta se bojevnika spopadla. Tisti, ki je izgubil ščit ali kopje ali je padel v morje, je bil premagan. Tekmovali so sami mladi in močni možje. V vsakem čolnu sta sedela tudi bobnar in klarinetist, ki sta med borbo igrala neko monotono starinsko bojno pesem. Tako bojevanje se je odigravalo v glavnem mestnem prekopu; opazovala ga je nepregledna množica občinstva, ki je bilo razdeljeno v dva tabora, vendar pa kibici niso bili tako ognjevit kot naši v domovini — na primer pri nogometnih tekmah.

V parku, ki leži na pobočju in je poln eksotičnih dreves (prvenstvo ima palma), je prekrasen spomenik z napisom: Aux enfats de Cette morts pour la France 1914—1918 (Sétskim sinovom, ki so umrli za Francijo 1914—1918). Spomenik predstavlja to-le alegorijo: Mrtev vojak leži v zemlji. Mati se mu v globoki žalosti sklanja mimo glave in ga gieda, medtem ko tovariš v vojni opremi odkriva prt, s katerim je pokrit in ga po vojaško pozdravlja. Vtis je izredno silen. Z treh strani spomenika so vklesana imena bojišč, kjer so sétski sinovi padli; tu sem našel med drugim tudi Monastir (Ohrid).

Posetil sem nadalje opero, ki je gostovala v tako zvanem Kursaal. Opera je bila vrlo podeželskega značaja, čeprav so na programih napovedovali pevce iz pariške «Opere comique». Bilo jih je muka poslušati, s kakšnim trudom so opravljali svoj posel. Radoveden sem, kako bi uspeli v Ljubljani ali Zagrebu!

Ko sem se pozno ponoči vračal domov, sem videl, kako polne so bile majhne španske gostilne in bari, medtem ko so nesrečnice, ki jih je beda ali druga usoda v življenju vrgla na ulico, ponujale svojo ljubezen za malenkost 10 do 15 frankov.

Mimo mene je šlo nekaj nemških pijanih mornarjev s trgovskega parnika v pristanu: peli so na ves glas «Die Wacht am Rhein». Nihče jih ni motil v

njihovem veselju, niti pospani redar ne, ki jih je smehljaje motril, vedoč, da pomorščaki-veseljaki radi zapravljajo, a korist od tega ima mesto.

Se nekaj. Dne 2. septembra so minila tri leta, kar je bil izvoljen sedanji predsednik francoske republike, zato je mestna godba dodala na koncu marseljezo. Mar mislite, da je kdo snel klobuk ali v bližnjih kavarnah vstal? Le tu in tam je bilo čuti osamljeno ploskanje. Vzlic temu pa vsi ti Francozi ljubijo svojo

domovino, čeprav ne kažejo tega tako kot Italijani, ki so v tem pogledu neprekosljivi; drugačni so, kaj pa, na bojišču, kjer bi jih patriotizem utegnil stati življenje.

V teh štirih dneh smo izkrcali 1 milj. 191 tisoč 810 kub metrov lesa ter smo se dne 4. septembra zvečer ob lepem vremenu in morju spustili zopet na pot — proti največjemu sredozemskemu pristanišču Marseille.



TIRANA: NA TRGU

Današnja umetniška priloga

Današnji številki smo priložili uspel posnetek starega žužemberškega gradu, fotografijo odličnega amaterja g. davč. uprav. Staneta Ribnikarja. Na sliki je posrečeno zajeta monumentalnost te starodavne stavbe, ki je bila nekoč last grofov Turjaških, ki pa danes čedalje bolj razpada.

«ZIVLJENJE IN SVET» stane celoletno 60 Din, polletno 30 Din, četrletno 15 Din, mesečno 6 Din. — Posamezne številke stanejo v podrobni prodaji samo 2 Din. — Naroča se pri upravit. Ljubljana, Prešernova ul. 54.

Naročnina za inozemstvo: ITALIJA mesečno 2 liri, četrletno 6 lir, polletno 12 lir, celoletno 24 lir. — FRANCIJA mesečno 3 franke. ČESKOSLOVASKA mesečno 4 krome. AVSTRIJA mesečno 63 grošev. AMERIKA in ostalo inozemstvo 1 in pol dolarja na leto.

Urejuje Božidar Borko. — Izdaja za konzorcij Adolf Ribnikar. — Za «Narodno tiskarno d. d.» kot tiskarnarja Fran Ježeršek. — Vsi v Ljubljani.

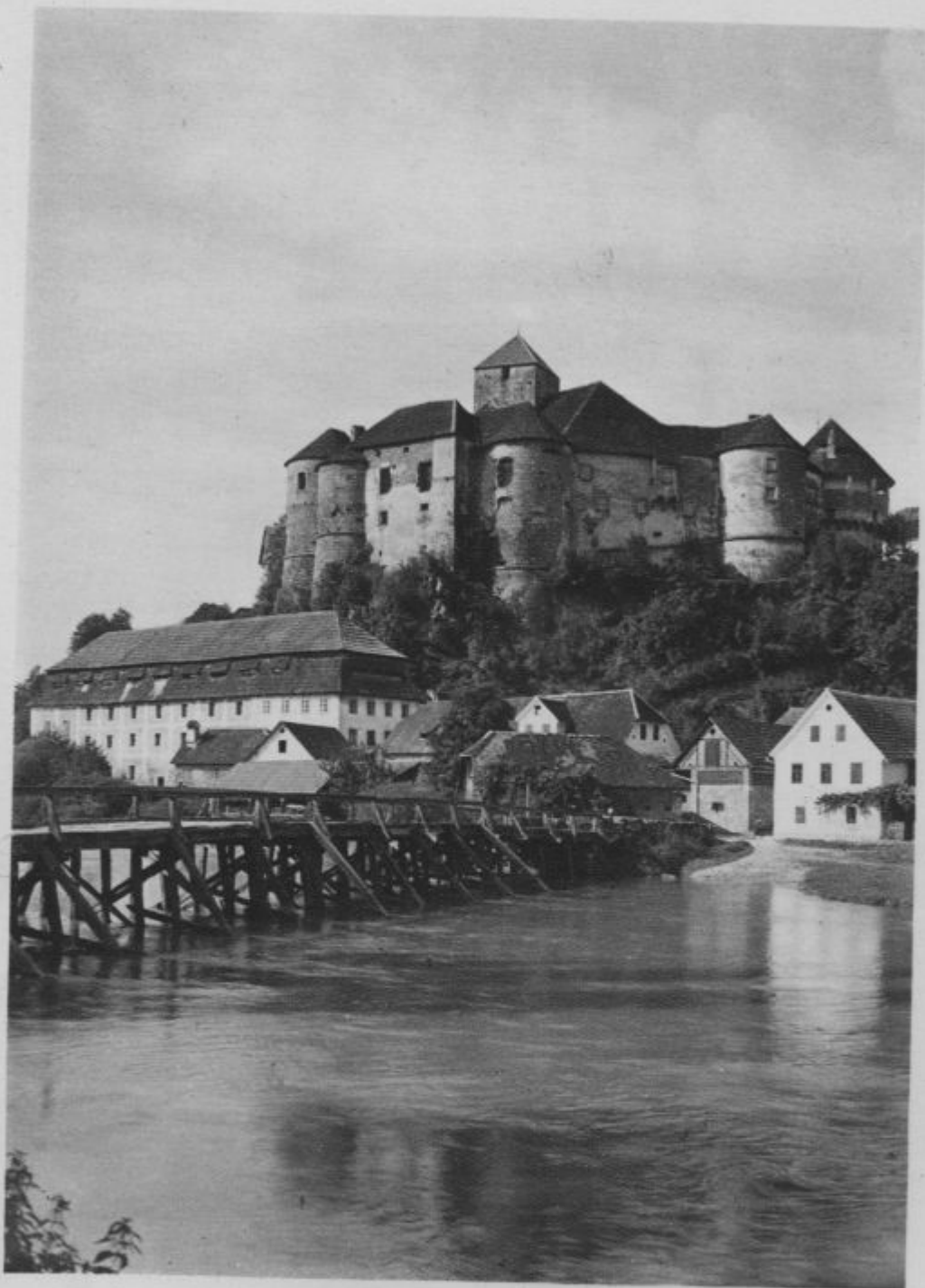


Foto St. Ribnikar

Žužemberk